МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ВАКУЛЕНКО ВІТАЛІЙ ЛЕОНІДОВИЧ

УДК: 338.439:631.15 (477)

РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ В УМОВАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»

Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2026

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Опоненти: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН
ПУГАЧОВ Микола Іванович,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки» НААН,
заступник директора з наукової роботи

доктор економічних наук, професор
ЛАГОДІЄНКО Володимир Вікторович,
Одеський національний технологічний університет,
завідувач кафедри маркетингу, підприємництва
і торгівлі

доктор економічних наук, старший дослідник
КУЧЕР Анатолій Васильович,
Інституту економіки і менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри менеджменту організацій

Захист відбудеться «05» березня 2026 року о 10^{00} годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Вчений секретар докторської
спеціалізованої вченої ради Ольга ГОГУЛЯ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Регулювання аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки є одним із найважливіших елементів національної безпеки держави, що безпосередньо впливає на стабільність економічного розвитку, соціальну рівновагу та політичну стабільність. У контексті глобалізаційних процесів, змін клімату, економічної нестабільності та війни забезпечення продовольчої безпеки набуває особливого значення. Україна, як країна з великим аграрним потенціалом, потребує впровадження ефективної стратегії регулювання аграрного ринку для забезпечення стійкості внутрішнього продовольчого виробництва, а також збалансованого функціонування аграрної економіки в реаліях зовнішніх і внутрішніх викликів.

В умовах повномасштабної війни в Україні питання продовольчої безпеки набувають надзвичайної актуальності, оскільки від стабільності аграрного сектору залежить здатність держави забезпечити потреби населення в основних продовольчих товарах, а також відновлення економіки після воєнних дій. Однією з основних складових, яка визначає ефективність забезпечення продовольчої безпеки, є механізми регулювання аграрного ринку, що забезпечують ефективне функціонування всіх його ланок – від виробництва до постачання продовольчих товарів. Регулювання аграрного ринку через застосування державних інструментів політики має на меті не лише збалансувати попит і пропозицію на продовольчі товари, але й забезпечити їх доступність, якість і безпеку для населення. Однак на сучасному етапі розвитку аграрної економіки України існують певні прогалини в законодавчому й організаційному забезпеченні регулювання цього сектору, що вимагає проведення детального теоретичного аналізу та розроблення нових підходів до управління аграрним ринком.

Актуальність дисертації зумовлена також тим фактом, що аграрні ринки без зовнішнього регулювання тяжіють до розбалансування, що веде до економічної та соціальної нестабільності. У зв’язку з цим важливим є дослідження досвіду регулювання аграрних ринків у країнах Європейського Союзу, де спільна аграрна політика забезпечує стабільність і розвиток сільського господарства. Саме тому вивчення ефективних механізмів державного регулювання, що функціонують в ЄС, є надзвичайно актуальним для адаптації кращих практик до українських умов, що дозволить покращити баланс і стійкість аграрного сектору України. Враховуючи ці обставини, удосконалення системи регулювання аграрного ринку для забезпечення продовольчої безпеки України стає надзвичайно важливою задачею, що обумовлює наукову та практичну значущість цього дисертаційного дослідження.

Отже, дисертація має на меті вирішення нагальної науково-практичної проблеми, що стосується удосконалення теоретичних, методико-методологічних і практичних підходів до регулювання аграрного ринку, адаптації міжнародного досвіду, розроблення нових інструментів державної аграрної політики, а також рекомендацій щодо забезпечення продовольчої безпеки в Україні в умовах сучасних соціально-економічних та політичних викликів.

Окремі аспекти регулювання аграрного ринку в Україні, а також питання продовольчої безпеки висвітлено в наукових працях українських вчених, серед яких: В. Андрійчук, О. Березін, О. Бородіна, І. Буздалов, І. Буряк, С. Васильчак, І. Височин, В. Власов, П. Гайдуцький, В. Галушко, В. Геєць, П. Гайдуцький, М. Гладій, О. Гудзинський, Р. Гумеров, А. Григорук, І. Демідов, О. Дем’янюк, Ю. Дзюрах, М. Дем’яненко, А. Діброва, Й. Завадський, А. Зінченко, В. Зимовець, М. Калінчик, Б. Кваснюк, Л. Катан, С. Кваша, В. Кравченко, М. Кропивко, А. Кучер, В. Лагодієнко, Ю. Лупенко, П. Мартишев, Ю. Маєвський, С. Мельник, І. Михасюк, Л. Молдаван, О. Нечипоренко, Н. Палапа, Н. Патика, М. Пугачов, М. Сичевський, О. Скидан, І. Ушачова, О. Ходаківська, М. Чорна, А. Юзефович, В. Юрчишин, В. Франчук, Л. Шинкарук, О. Шпикуляк, Н. Шупрудько, Т. Яворська та інші. Вони здійснили комплексний аналіз ринкових соціально-економічних трансформацій аграрного сектору, обґрунтувавши теоретичні,

методологічні та практичні аспекти формування державної аграрної політики України, а також окреслили ключові напрями подальших реформ у системі регулювання сільськогосподарського виробництва в умовах забезпечення продовольчої безпеки України.

Питання теми дисертаційного дослідження входить до пріоритетних інтересів науковців і практиків у сфері аграрної економіки та продовольчої безпеки, що свідчить про її вагомість щодо розвитку наукового підходу до розуміння процесів регулювання аграрного ринку та забезпечення стійкості продовольчих систем. Всебічне дослідження аспектів теми дисертації сприяє розширенню знань у галузі економічної політики для прийняття управлінських рішень, а також створенню ефективних механізмів адаптації аграрного сектору до зовнішніх і внутрішніх змін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано на кафедрі глобальної економіки економічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України відповідно до пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері регулювання аграрного ринку та формування стійкої системи продовольчої безпеки України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення теоретичних, методологічних засад та практичних рекомендацій щодо регулювання аграрного ринку України для забезпечення продовольчої безпеки в умовах сучасних економічних і геополітичних викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено та вирішено такі завдання:

– узагальнити та обґрунтувати еволюцію наукових підходів щодо регулювання аграрних ринків з метою систематизації теоретичних положень і визначення напрямів їх адаптації до сучасних умов;

– визначити сутність і роль регулювання аграрного ринку з метою забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану;

– охарактеризувати концептуальні підходи до забезпечення продовольчої безпеки на міжнародному та національному рівнях;

– обґрунтувати механізми регулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану з огляду на необхідність досягнення глобальних цілей сталого розвитку для подолання голоду та забезпечення продовольчої безпеки України;

– удосконалити інституційний інструментарій державного регулювання аграрного ринку для підвищення ефективності аграрного виробництва;

– розробити пропозиції щодо удосконалення існуючих інструментів оцінки рівня забезпечення продовольчої безпеки;

– доповнити перелік ключових індикаторів продовольчої безпеки з метою забезпечення оцінки здатності сільськогосподарських підприємств займатися органічним виробництвом, підтримувати довгострокову ефективність і сталість у виробництві;

– встановити взаємозв'язок між рівнем прожиткового мінімуму, мінімальною та середньою заробітними платами зі зростанням вартості продовольчого кошика в умовах воєнного стану;

– удосконалити наукові підходи щодо вивчення ключових ланцюгів постачання та їх впливу на вартість продовольчих товарів;

– науково обґрунтувати напрями реалізації цільових орієнтирів Спільної аграрної політики з метою створення базису адаптації аграрної політики України до вимог Європейського Союзу;

– розробити підходи щодо удосконалення санітарного та фітосанітарного контролю з метою підвищення безпечності харчових продуктів і виявлення потенційних загроз для здоров'я населення в постраждалих регіонах;

– удосконалити підходи до обґрунтування прогнозування розвитку аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану;

– удосконалити управління запасами та резервами продовольчих товарів на рівні територіальних громад шляхом обґрунтування відповідного організаційно-економічного механізму;

– удосконалити методичні підходи щодо регулювання доступності населення до харчових продуктів та саморегулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження – процес регулювання аграрного ринку України в умовах забезпечення продовольчої безпеки.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади та організаційно-економічні механізми регулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану для забезпечення продовольчої безпеки країни.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: аналізу, синтезу й узагальнення – для деталізації об'єкта дослідження; узагальнення – для розкриття теоретичних засад, що стосуються економічного регулювання аграрного сектору, зокрема, аналізу інструментів підтримки сільськогосподарських підприємств, а також програм забезпечення продовольчої безпеки; порівняльний метод і метод систематизації – для вивчення нормативно-правового регулювання процесу державної підтримки аграрного сектору в Україні та країнах ЄС, зокрема в межах реалізації Спільної аграрної політики; статистичного аналізу – для оцінки основних тенденцій у виробництві, споживанні та логістичному забезпеченні сільськогосподарської продукції, а також для аналізу динаміки показників продовольчої безпеки, економічної доступності харчових продуктів та індексів продовольчої безпеки; документального аналізу – для дослідження нормативно-правових і законодавчих актів, регуляторних документів, звітів міжнародних організацій та інших документів, що стосуються забезпечення продовольчої безпеки і регулювання аграрного ринку; системного аналізу – для комплексного дослідження та вивчення різних аспектів продовольчої безпеки, включно з впливом економічних, соціальних та інфраструктурних факторів на її стан в Україні; діалектичного методу – для аналізу взаємозв'язків між змінами в аграрному секторі, викликаними впливом воєнних дій, економічними трансформаціями, а також міжнародною інтеграцією України; емпіричні методи – для збору й аналізу конкретних фактів, даних, статистики, що стосуються стану продовольчої безпеки, економічних і соціальних показників діяльності аграрного сектору, зокрема показників доходів і витрат домогосподарств, споживання харчових продуктів та рівня інфляції; економіко-математичне моделювання – для побудови прогнозів щодо розвитку аграрного сектору і забезпечення продовольчої безпеки на основі аналізу показників попиту, пропозиції та цін на харчові продукти.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, дані Державної служби статистики України, офіційні матеріали і документи міжнародних організацій, Міністерства аграрної політики та продовольства України (нині – Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України), наукові публікації, інформація мережі Інтернет, матеріали наукових установ, асоціацій аграрних виробників, особисті дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена вирішенням важливої наукової проблеми, яка полягає в напрацюванні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо регулювання аграрного ринку України в умовах війни та забезпечення продовольчої безпеки країни. У дисертації:

вперше:

– обґрунтовано механізми регулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану, які є підґрунтям для системної оцінки фізичної та економічної доступності населення

до харчових продуктів з урахуванням регіональної специфіки, соціально-економічних диспропорцій і загроз, спричинених воєнними діями;

– встановлено взаємозв'язок між рівнем прожиткового мінімуму, мінімальною та середньою заробітними платами зі зростанням вартості продовольчого кошика в умовах воєнного стану, що дозволило визначити структурні диспропорції в системі соціально-економічного забезпечення та сформулювати рекомендації щодо удосконалення механізмів підтримки забезпечення продовольчої безпеки;

удосконалено:

– існуючий інституційний інструментарій державного регулювання аграрного ринку, який спрямовано на підвищення ефективності аграрного виробництва; запропоновано розширення повноважень Державного аграрного реєстру на основі блокчейн-технологій, який поєднує всі ключові елементи аграрного ринку (виробників, споживачів, державні органи, фінансові установи, логістичні компанії, наукові установи та міжнародних партнерів) і будується на основі штучного інтелекту та інтернету речей (IoT), що є важливим інструментом для розвитку сільського господарства, зокрема підвищення ефективності аграрного виробництва та інтеграції агровиробників у глобальні ланцюги постачання;

– наукові підходи до вивчення ключових ланцюгів постачання аграрної продукції та їхнього впливу на формування вартості продовольчих товарів, які, на відміну від існуючих підходів, розглядають логістику не як другорядний процес, а як живий, динамічний чинник, що безпосередньо визначає стабільність цін і продовольчу безпеку, особливо в умовах воєнних та кризових потрясінь. Запропонований підхід дає змогу враховувати реальні виклики: порушення транспортної інфраструктури, дефіцит складських потужностей, зростання витрат на доставку та необхідність переорієнтації експортних маршрутів, що прямо впливає на собівартість і кінцеву ціну продуктів;

– процес управління запасами та резервами продовольчих товарів на рівні територіальних громад шляхом обґрунтування організаційно-економічного механізму формування, фінансування, зберігання, освіження та використання місцевих продовольчих резервів в умовах воєнного стану, що, на відміну від існуючих підходів, базується на нормах чинного законодавства, враховує специфіку розвитку та ризиковий профіль кожної громади і забезпечує підвищення стійкості системи продовольчого забезпечення до воєнних та надзвичайних викликів;

– методичні підходи щодо регулювання економічної доступності населення до харчових продуктів та саморегулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану, що, на відміну від існуючих, охоплює логістичні ризики (знищення транспортної інфраструктури, блокування й ускладнення експорту, дефіцит пального та високі транспортні витрати, перенаправлення торгових потоків), ризики складського зберігання, а також воєнні ризики (замінування та руйнування земель, дефіцит людських ресурсів, руйнування виробничих потужностей) і фінансові ризики (обмежений доступ до кредитних ресурсів, зростання вартості виробництва продукції, зниження платоспроможності споживачів, дефіцит іноземних інвестицій, ризики неплатежів і дефолтів контрагентів), що дає змогу ефективніше планувати запровадження регулюючих інструментів;

набули подальшого розвитку:

– наукове осмислення еволюції підходів до регулювання аграрних ринків, яке, на відміну від існуючих трактувань, інтерпретує цей процес не як механічну зміну окремих інструментів державного втручання, а як закономірне поетапне ускладнення регуляторної моделі – від простих товарообмінних і переважно антикризових механізмів до багаторівневої системи ринкового регулювання, що формується під впливом глобалізаційних процесів, інформаційно-технологічної трансформації та цифровізації аграрного виробництва. Такий підхід дозволяє більш повно розкрити зсув наукових і практичних акцентів, починаючи з 1980-х років, у бік

зростаючої ролі технологічних інновацій як ключового чинника підвищення конкурентоспроможності та економічної результативності аграрного сектору економіки;

– теоретичні положення щодо уточнення змісту регулювання аграрного ринку на основі всебічного аналізу трактувань, пов'язаних із продовольчою безпекою; запропоновано поняття «продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», що, на відміну від існуючих, більш повно відображає такі реалії сьогодення, як необхідність боротьби з голодом, зменшення соціальної нерівності, подолання бідності і наслідків війни;

– концептуальні засади нової парадигми продовольчої безпеки, яка передбачає, що навіть в умовах воєнного стану має бути побудована система стабільного забезпечення продовольчої безпеки населення, причому увага має акцентуватися на посиленні самозабезпечення (мінімізації ризиків, пов'язаних із блокуванням постачань) та організації імпортозаміщення;

– науково-методичні підходи щодо оцінки рівня забезпечення продовольчої безпеки, які, на відміну від існуючих вітчизняних методик, не обмежуються фіксацією показників самозабезпеченості та наявності стратегічних запасів, а ґрунтуються на комплексному поєднанні економічних, соціальних, виробничих та якісно-екологічних критеріїв;

– перелік ключових індикаторів продовольчої безпеки та зміни їх рівня в частині доповнення його «індикатором стійкості органічного аграрного виробництва», що сприятиме забезпеченню оцінки здатності сільськогосподарських підприємств займатися органічним виробництвом, дасть змогу підтримувати довгострокову ефективність і сталість у виробництві та при цьому враховувати екологічні, економічні, соціальні аспекти. На відміну від існуючих, такий індикатор має на меті вимірювати наскільки органічне виробництво здатне адаптуватися до змінних умов навколишнього середовища, підтримувати біорізноманіття, знижувати негативний вплив на екосистеми та забезпечувати економічну вигоду при дотриманні соціальної відповідальності, що в підсумку позитивно вплине на добробут товаровиробників, споживачів і держави загалом;

– обґрунтування напрямів реалізації цільових орієнтирів Спільної аграрної політики для України, що, на відміну від існуючих підходів, базується на інтегрованому поєднанні розширення площ органічних сільськогосподарських земель, удосконалення виробничо-технологічних та експортно-орієнтованих механізмів, а також формування інституційної інфраструктури сталого розвитку з урахуванням обмежень воєнного періоду й недосконалості системи державної підтримки, що забезпечує більш реалістичне та практично зорієнтоване підґрунтя для адаптації аграрної політики України до вимог Європейського Союзу;

– підходи щодо удосконалення санітарного та фітосанітарного контролю, зокрема обґрунтовано економічну доцільність створення мобільних лабораторій для забезпечення можливості оперативної перевірки безпечності харчових продуктів і виявлення потенційних загроз для здоров'я населення в постраждалих регіонах (у зонах бойових дій і на деокупованих територіях), що загалом сприятиме підвищенню рівня продовольчої безпеки;

– науково-методичне обґрунтування прогнозування розвитку аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану, яке, на відміну від існуючих підходів, орієнтується не на формальне екстраполювання довоєнних тенденцій, а на врахування структурних зрушень і виробничих втрат, спричинених повномасштабною війною. Запропонований підхід поєднує результати трендового, регресійного та сценарного аналізу ключових галузей рослинництва і тваринництва, що дозволяє комплексно оцінити як масштаби скорочення виробництва у кризовий період, так і потенціал його поступового відновлення у середньо- та довгостроковій перспективі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та рекомендації, розроблені автором і запропоновані в дисертації, можуть бути використані у:

– законотворчій діяльності – для реформування чинного законодавства України у зв'язку з необхідністю удосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення функціонування аграрного сектору, зокрема в аспектах продовольчої безпеки, логістики та державної підтримки сільськогосподарських виробників;

– науково-дослідній роботі – для проведення наукових досліджень для наукового обґрунтування й забезпечення процесу формування ефективної стратегії розвитку аграрного сектору, підвищення його стійкості в умовах економічних і соціальних викликів;

– освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін, пов'язаних з економікою аграрного сектору, продовольчою безпекою, державним регулюванням економіки та стратегіями сталого розвитку, а також підготовки методичних рекомендацій для студентів і викладачів з питань аналізу сучасних тенденцій та інструментів державної підтримки агропромислового комплексу.

Висновки і пропозиції щодо практичного впровадження й науково-теоретичного обґрунтування заходів удосконалення процесів управління та регулювання в аграрному секторі спрямовано на підвищення ефективності управлінських рішень в аграрному секторі і можуть бути використані безпосередньо на практиці, зокрема через адаптацію методик оптимізації використання ресурсів, аналізу економічної ефективності аграрного виробництва, прогнозування ринкових тенденцій, а також розроблення стратегій сталого розвитку та інноваційних підходів до організації діяльності сільськогосподарських підприємств.

Практична значущість дисертаційного дослідження визначається комплексністю рекомендацій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання, розвитку інструментів державної підтримки аграрного сектору, оптимізації організаційно-економічних механізмів управління ресурсами та управлінських підходів до забезпечення продовольчої безпеки й ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах сучасних викликів.

Практичні рекомендації щодо впровадження запропонованих заходів можуть бути реалізовані для оптимізації державної політики, підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств і забезпечення продовольчої безпеки на національному рівні, а також були враховані й використані: Міністерством аграрної політики та продовольства України (довідка про впровадження № 21-2040-09/9033 від 18.04.2025 р.); Асоціацією «Український клуб аграрного бізнесу» (довідка № 411 від 15.04.2025 р.); економічним факультетом Національного університету біоресурсів і природокористування України (акт про впровадження від 28.02.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної наукової роботи, у якій викладено авторський підхід до регулювання аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки України. Основні наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, які виносяться на захист, одержано автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертації було представлено автором на: I Міжнародній науково-практичній конференції «Modern Trends in the Development of Economy, Technology and Industry» (м. Торонто, Канада, 2025 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific Innovation: Theoretical Insights and Practical Impacts» (м. Неаполь, Італія, 2025 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Підприємницька, торговельна, біржова діяльність: тенденції, проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 2025 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Global trends in the development of information technology and science» (м. Стокгольм, Швеція, 2025 р.); LIII Міжнародній науково-практичній конференції «The Role of Science and Technology in Solving Global Problems of Humanity» (м. Відень, Австрія, 2024 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Innovative Solutions in Science: Balancing Theory and Practice» (м. Сан-

Франциско, США, 2024 р.); LII Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific Research in the Age of Virtual Reality: Exploring New Frontiers» (м. Монреаль, Канада, 2024 р.); L Міжнародній науково-практичній конференції «Innovative education: problems and prospects of scientific research» (м. Штутгарт, Німеччина, 2024 р.); L Міжнародній науково-практичній конференції «Innovative education: problems and prospects of scientific research» (м. Штутгарт, Німеччина, 2024 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання теорії та практики менеджменту в умовах сучасних викликів» (м. Київ, 2024 р.); XI Міжнародній науково-практичній конференції «European scientific congress» (м. Мадрид, Іспанія, 2023 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Формування сталого землекористування: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2023 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 63 наукових працях, з яких 5 статей у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або в закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 31 стаття у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 6 статей у наукових виданнях інших держав, 7 статей в інших наукових виданнях, 14 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Роботу викладено на 567 сторінках. Дисертація містить 29 таблиць, 51 рисунок, 47 додатків. Список використаних джерел включає 474 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, відображено їх апробацію та особистий внесок здобувача.

У першому розділі **«Теоретичні засади регулювання аграрного ринку для забезпечення продовольчої безпеки країни»** встановлено, що формування та розвиток наукових підходів до регулювання аграрних ринків відбуваються упродовж тривалого часу та характеризуються поступовістю і багатовимірністю. Це пов’язано зі змінами в системі господарювання, ускладненням ринкових зв’язків і переосмисленням функцій держави в економіці – від найпростіших механізмів забезпечення населення продовольством до розбудови розгалужених інституційних систем структурної та інноваційної політики. У межах проведеного дослідження підтверджено, що основу більшості регуляторних концепцій становлять загальноекономічні закони вартості, попиту і пропозиції та раціонального використання ресурсів. Водночас у сільському господарстві їхня дія зазнає істотних коригувань під впливом сезонності, кліматичної мінливості, значних інвестиційних потреб і особливої соціальної ролі галузі.

Узагальнення результатів аналізу еволюції економічної думки (від меркантилістичних і фізіократичних уявлень до положень класичної, марксистської, неокласичної та кейнсіанської шкіл) дає підстави стверджувати, що саме вони заклали підґрунтя для формування сучасних моделей державного регулювання аграрних ринків, у яких поєднуються принципи ринкової саморегуляції з інструментами цілеспрямованого державного впливу (табл. 1).

У дисертації аргументовано, що нині державна політика в аграрному секторі поступово відходить від домінування суто компенсаційних заходів. Вона набуває рис комплексної структурної політики, орієнтованої на зростання конкурентоспроможності виробників, активізацію інноваційної діяльності, екологізацію виробничих процесів та інтеграцію в глобальні агропродовольчі ланцюги створення доданої вартості.

Таблиця 1

Історична еволюція теорій державного регулювання аграрного сектору до розвитку інтернет-технологій*

Автор(и)	Основні положення
1	2
Платон, Т. Мор «Утопія» (1516)	Пропаганда ідеї скасування приватної власності, концентрація контролю над виробництвом в особі держави для справедливого розподілу матеріальних благ
Т. Кампанелла «Місто Сонця» (1623)	Відстоювання принципів комунального життя, загального володіння благами, заперечення приватної власності
А. Монкретьєн «Трактат політичної економії» (1615)	Визначення політичної економії як науки про державне господарство, акцент на державному регулюванні зовнішньої торгівлі
Державні діячі уряду Б. Хмельницького (1595–1596)	Застосування політики державного втручання в господарське життя: сприяння експорту, введення протекціоністських мит для захисту національного виробника
Французькі економісти (XVII ст.)	Орієнтація держави на забезпечення сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності за допомогою ефективної митно-тарифної політики
К. Франсуа (XVIII ст.)	Обґрунтування «природного порядку», визнання землеробства основою економічного процвітання, підтримка принципів економічної свободи, конкуренції, ринкового ціноутворення
А. Сміт «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776)	Критика надмірного державного регулювання, обґрунтування механізму «невидимої руки» ринку для узгодження економічних інтересів суспільства та підприємців
Т. Мальтус «Дослідження про закон народонаселення» (1798)	Формулювання демографічної теорії: зростання населення випереджає темпи збільшення виробництва продовольства, що призводить до кризи
Дж. С. Міл, Насо-старший (XIX ст.)	Підтримка ринкового механізму розподілу ресурсів, аргументація можливості встановлення економічної рівноваги між попитом і пропозицією
К Маркс, Ф. Енгельс «Маніфест комуністичної партії» (1848)	Визначення ролі держави в централізованому плануванні виробництва, контролі над засобами виробництва та розподілом ресурсів
Дж. М. Кейнс «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» (1936)	Обґрунтування необхідності активного державного втручання в регулювання попиту, використання фіскальних інструментів для підтримки економічного зростання
Ф. Рузвельт «Новий курс» (1930–1970-ті)	Запровадження механізмів державної підтримки аграрного сектору, субсидування фермерських господарств, регулювання цін на сільськогосподарську продукцію
В. Ойкен, В. Репке, А. Мюллер-Армак (1948–1958)	Втілення принципів ринкової економіки з активною роллю держави в підтримці конкуренції та формуванні інституційного середовища
М. Фрідмен, Ф. Хайєк (1950–1980-ті)	Відстоювання політики мінімального державного втручання, регулювання грошової маси як основного макроекономічного інструменту
Поєднання неокейнсіанства і неолібералізму	Визначення необхідності збалансованого поєднання ринкових механізмів з державним регулюванням та інститутами соціального партнерства
П. Самуельсон	Розширення кейнсіанської моделі через включення державних інвестицій, обґрунтування необхідності планування виробництва та коригування макроекономічних дисбалансів

Продовження табл. 1

1	2
Р. Коуз, А. Алчіан, О. Вільямсон, Д. Норт	Доведення значущості соціальних і культурних факторів у процесі формування економічної політики та інституційної структури суспільства
Дж. Б'юкен, Г. Таллок, М. Олдсон, Д. Мюллер	Аналіз процесу прийняття державних рішень через призму взаємодії політичних і бізнес-еліт, критика традиційних механізмів регулювання
Дж. Сорос	Пропозиція щодо гармонізації національної економічної політики із міжнародними фінансовими процесами, акцент на стабілізації світових ринків
Конституція України (1990-ті – сьогодення)	Відображення концепції змішаного економічного розвитку, що поєднує принципи ринкової економіки з державним регулюванням для забезпечення соціальних гарантій

Примітка. *Сформовано автором за результатами аналізу та узагальнення наукових і офіційних джерел з проблематики дослідження

Автором обґрунтовано, що результативність регулювання аграрних ринків значною мірою залежить від узгодженого використання економічних, організаційно-правових і адміністративних важелів за пріоритету непрямих інструментів впливу (цінових, податкових, кредитних, інвестиційних і страхових). Уточнено, що в наукових дослідженнях державне регулювання аграрного сектору розглядається здебільшого як багатокомпонентна система заходів, спрямованих на гарантування продовольчої безпеки, підтримання збалансованого розвитку галузі, стабілізацію доходів сільськогосподарських товаровиробників та узгодження інтересів основних учасників економічних відносин. У процесі виконання дослідження встановлено, що зростання значення інновацій і цифрових технологій зумовлює формування нових підходів до регулювання, за яких держава виконує не лише контролюючі функції, а й відіграє активну роль ініціатора та рушія технологічних змін.

У межах дослідження визначено теоретичне трактування аграрного ринку як багаторівневої соціально-економічної системи, що охоплює сукупність спеціалізованих товарних сегментів, інституційних утворень та економічних взаємозв'язків між суб'єктами виробництва, обігу і споживання, функціонування яких забезпечує безперервність руху аграрної продукції та задоволення суспільних потреб у продовольстві. На підставі узагальнення теоретичних положень встановлено системоутворюючу роль платоспроможного попиту у формуванні структури аграрного ринку та визначенні параметрів пропозиції, що дозволяє розглядати його як ключовий елемент механізму ринкової координації. Запропоновано розширену систематизацію функцій аграрного ринку, які у своїй сукупності забезпечують відтворювальну цілісність галузі та її стійкий розвиток. Вважаємо, що аграрний ринок слід розглядати як систему взаємодії підприємницьких структур, об'єднаних спільною метою – задоволенням суспільних потреб у харчовій продукції, що безпосередньо корелює з реалізацією стратегічного завдання – гарантування продовольчої безпеки держави.

У дисертації поглиблено уявлення про особливості прояву законів попиту і пропозиції в аграрному секторі з урахуванням сезонності виробництва, кліматичної мінливості, високої капіталомісткості, інерційності виробничих процесів та соціальної значущості сільськогосподарської продукції. З'ясовано, що асинхронність коливань попиту і пропозиції формує нестійку ринкову кон'юнктуру, що об'єктивно зумовлює потребу у використанні гнучких і адаптивних механізмів державного впливу. Саме тому в дисертації аргументовано доцільність поєднання інструментів ринкового саморегулювання з цілеспрямованими заходами державної політики. Обґрунтовано визначальну роль інфраструктури аграрного ринку як базису

формування прозорих цінових сигналів, зниження трансакційних витрат і підвищення ефективності просування товарів. Узагальнено комплекс чинників нестабільності аграрних ринків (природно-кліматичних, біологічних, інституційних, геополітичних, спекулятивних), що формують підвищений рівень ризику аграрного виробництва. У роботі визначено, що розвиток інтеграційних процесів створює передумови для розширення ринків збуту, оптимізації співвідношення попиту і пропозиції та посилення позицій національного аграрного сектору в глобальних ланцюгах доданої вартості.

Дослідження показало, що сталий розвиток товарних ринків потребує створення розвиненої інфраструктури аграрного ринку, тобто сукупності елементів, які б обслуговували ринковий механізм. Формування ринкової інфраструктури передбачає обслуговування ринкового процесу товарообміну для забезпечення його стабільності, надійності, прозорості та ефективності. Схематично інфраструктуру аграрного ринку зображено на рис. 1.

Рис. 1. Схема організації інфраструктури аграрного ринку*
Примітка. *Власна розробка автора

У дисертації зазначено, що саме розбудова інфраструктури аграрного ринку та інституційне регулювання створюють умови для прозорого формування ціни, зниження витрат і підвищення ефективності виробництва. Одночасно доступ до глобальних ринків відкриває можливості для масштабного виробництва та економії за рахунок ефекту масштабу. Впровадження новітніх технологій і передового обладнання через глобальні торговельні мережі сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору. Інтеграційні процеси на міжнародних ринках формують передумови для оптимізації співвідношення попиту та пропозиції, розширення ринків збуту та підвищення глобальної конкурентоспроможності національного аграрного сектору. Комплексний підхід до управління аграрними ринками передбачає одночасний розгляд економічних, соціальних, технологічних і глобальних факторів,

що дозволяє забезпечити баланс попиту і пропозиції, стабільність цін та стійкий розвиток аграрного сектору в умовах мінливих національних і міжнародних ринкових умов.

Продовольча безпека є ключовим елементом національної економіки та невід'ємною складовою державної безпеки, оскільки визначає здатність суспільства забезпечувати базові харчові потреби населення. В умовах глобалізації, економічних криз та дії воєнного стану її реалізація потребує комплексного підходу, що поєднує державне регулювання, розвиток внутрішнього агропромислового комплексу, підтримку національних товаровиробників, контроль за якістю і безпечністю харчових продуктів, а також адаптацію логістичних та інформаційних систем до змін зовнішніх і внутрішніх умов. Історична еволюція концепції продовольчої безпеки свідчить про поступовий перехід від акценту на фізичній наявності продуктів до забезпечення їх економічної доступності, безпечності та відповідності соціальним і культурним нормам. Сучасні міжнародні підходи підкреслюють необхідність інтеграції економічних, соціальних і технологічних аспектів, а також врахування особливостей національних продовольчих систем. В умовах воєнного стану в Україні сьогодні пріоритетними завданнями є підвищення рівня самозабезпечення продовольством, розвиток внутрішніх ринків і виробничих потужностей, формування стратегічних резервів харчових продуктів (зокрема розширення мережі овочесховищ), впровадження ефективних механізмів логістики й управління продовольчими потоками, а також гарантування стабільного та безпечного фізичного й економічного доступу населення до продуктів харчування (під час воєнних дій).

Поточні виклики, зокрема обмеження постачання ресурсів, пошкодження інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, вимагають зміни підходів до гарантування продовольчої безпеки. Вважаємо, що саме актуалізація концептуальних засад, а саме адаптація принципів до умов і наслідків війни, допоможе побудувати систему, здатну не лише зберегти, а й посилити продовольчу безпеку в умовах зростаючих загроз. Реалізація запропонованих принципів в умовах воєнного стану в Україні (табл. 2) дозволяє створити систему, що не лише стабілізує поточний рівень продовольчої безпеки, але й посилить здатність країни забезпечити свої потреби навіть в умовах обмежених ресурсів і воєнних дій.

Таблиця 2

Концептуальні засади нової парадигми продовольчої безпеки в умовах війни (за принципами зростання важливості)*

Принцип	Парадигмальна характеристика в умовах війни
1	2
1. Самозабезпечення	Прискорене формування внутрішнього сільськогосподарського комплексу для зниження залежності від імпорту та мінімізації ризиків, пов'язаних із блокуванням постачань. Активізація розвитку малих і середніх господарств, локалізація виробництва та зберігання продовольства
2. Імпортозаміщення	Посилене застосування заходів для розвитку власного виробництва, що дозволяє знизити залежність від імпортованих товарів в умовах війни, зокрема для критичних груп харчових продуктів. Особлива увага до якості і збільшення внутрішнього виробництва продовольства
3. Обов'язковості	Посилення державного контролю за рівнем продовольчої безпеки в кризових умовах, включно з адаптацією існуючих механізмів і створенням резервів на випадок погіршення ситуації. Пріоритет забезпечення населення основними харчовими продуктами в умовах нестабільності
4. Ефективності	Оцінка й оптимізація витрат в умовах війни, зокрема за допомогою застосування технологій для збереження ресурсів, збільшення ефективності сільськогосподарського виробництва, а також підтримка сталості на всіх етапах виробництва та логістики

Продовження табл. 2

5. Резервування	Створення та підтримка системи стратегічних резервів харчових продуктів, включно із забезпеченням цих резервів на випадок тривалих перерв у виробництві та постачаннях, зокрема, для найбільш вразливих регіонів
6. Логістичний	Розбудова гнучкої та швидкої транспортної інфраструктури для доставки продовольства до регіонів, що постраждали від бойових дій. Забезпечення стійкості постачань продовольства через зниження витрат на доставку в умовах обмежених ресурсів
7. Кластерний	Розвиток і захист стратегічно важливих продовольчих кластерів, створення резервних продовольчих баз у безпечних зонах, з фокусом на доступність і мобільність для доставки до постраждалих регіонів
8. Організаційно-економічний	Створення спеціалізованих механізмів для задоволення споживчих потреб у війні, де основний акцент зроблено на забезпечення продовольчою безпекою за допомогою альтернативних каналів постачання та відновлення зруйнованих ланцюгів
9. Маркетинговий	Використання сучасних маркетингових стратегій для адаптації до нових умов війни, формування довіри до місцевих продуктів і сприяння розвитку споживчих ринків через цифрові платформи та безпечні торгові канали для населення
10. Інформаційний	Активне використання інформаційних технологій для моніторингу ситуації з продовольчою безпекою, виявлення проблем у ланцюгах постачання та попиту, а також для надання актуальної інформації державним органам і громадськості

Примітка. *Авторська розробка на основі опрацьованих матеріалів

В умовах дії воєнного стану в Україні особливо важливими стають адаптація внутрішніх виробничих потужностей і відновлення зруйнованих логістичних ланцюгів для забезпечення доступу до продовольства в кожному регіоні країни. В умовах війни необхідно зміцнити резерви, інтегрувати інформаційні технології для управління продовольчими потоками і знизити залежність від зовнішніх поставок.

Саме тому вважаємо, що для ефективного забезпечення продовольчої безпеки необхідний системний і стратегічний підхід, що поєднує державну політику, науково обґрунтоване планування розвитку агропромислового комплексу та використання сучасних технологій управління продовольчими ресурсами. Такий підхід дозволяє не лише стабілізувати національні продовольчі системи, а й підвищити їхню стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, забезпечуючи активне, здорове та безпечне життя населення.

У другому розділі **«Методологічні засади регулювання аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки»** визначено, що саме сталий розвиток стає універсальною стратегією держав і міжнародних інституцій, поєднуючи економічне зростання, соціальну інтеграцію та екологічну стабільність. Цілі сталого розвитку формулюються як конкретні, амбітні й адаптивні до національних умов, вимагаючи синхронної роботи державного, приватного та міжнародного фінансового секторів. У дисертації визначено, що продовольча безпека є критичним елементом сталого розвитку. Вона забезпечує населення доступними, безпечними та поживними продуктами, формує соціальний добробут і економічну стабільність. Сільське господарство є ключовим сектором, який постачає більшість харчових ресурсів і екосистемні послуги. Сталі виробничі системи, підвищення продуктивності, збалансоване харчування та стабільність цін безпосередньо впливають на нульовий голод і подолання бідності. Глобальні виклики, включно зі змінами клімату, демографічним зростанням, конфліктами й економічними потрясіннями, загострюють продовольчу кризу. Як показав приклад війни в Україні, збої в ланцюгах постачання мають глобальний резонанс (рис. 2).

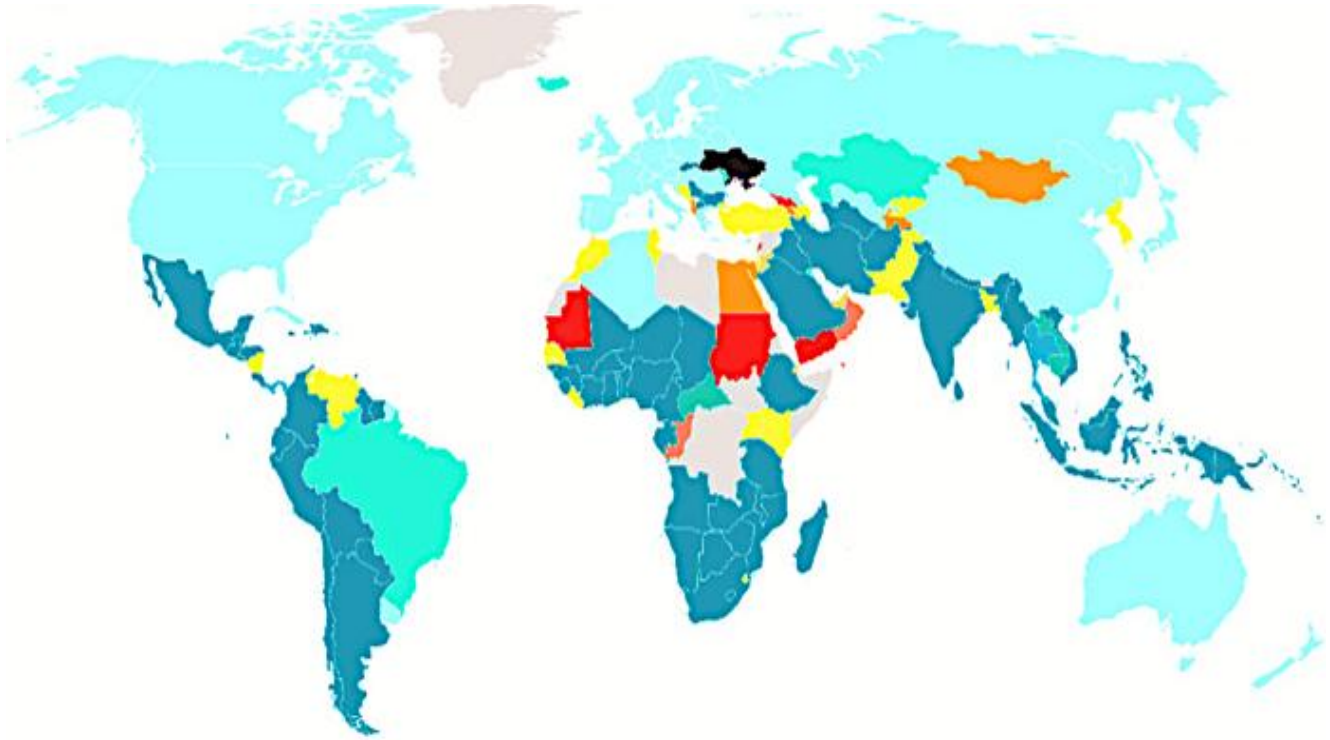

1. Надзвичайно високий – Споживання продуктів харчування безпосередньо залежить від конфлікту та низьких запасів.
2. Надзвичайно високий – Споживання продуктів харчування безпосередньо залежить від експортних обмежень та низьких запасів.
3. Дуже високий – Споживання продуктів харчування безпосередньо залежить від конфлікту.
4. Дуже високий – Споживання продуктів харчування безпосередньо залежить від експортних обмежень.
5. Високий – Споживання продуктів харчування залежить від експортних обмежень або конфліктів.
6. Високий – Очікується значне зростання вартості продовольства порівняно з ВВП.
7. Високий – Високий ризик зростання цін на продовольство через зміни, що відбулися минулого місяця.
8. Помірний – Високий ризик зростання цін на продовольство через зміни, що відбулися за останні 12 місяців.
9. Помірний – Немає безпосередніх ризиків, але постачання добрив порушено.

Україна

Незначний ризик

Рис. 2. Огляд вразливості країн до війни в Україні*

Примітка. *За даними щорічного аналітичного звіту Global Report on Food Crises (GRFC)

У роботі визначено, що мінімізація компромісів між продуктивністю, стійкістю та соціальним добробутом потребує інновацій, ефективних фінансових механізмів і систем точного моніторингу. Особлива увага до дрібних фермерів, які формують понад 80 % світових ферм, є критичною для досягнення Цілей сталого розвитку. Забезпечення продовольчої безпеки через стійке управління агросектором – не лише соціально-економічна необхідність, а й інструмент реалізації глобальної стратегії до 2030 р. Комплексний, інтегрований підхід визначає здатність держав протистояти кризам і забезпечувати стійкий розвиток.

У дисертації обґрунтовано, що підтримання стабільної динаміки функціонування, належного рівня конкурентоспроможності та траєкторії сталого розвитку аграрного сектору є можливим лише за умов послідовного і системного застосування комплексу інструментів державного регулювання. Вони спроможні адекватно реагувати на структурні зрушення в ринковому середовищі, поглиблення соціально-економічних диспропорцій і посилення екологічних обмежень. З огляду на багатовекторний характер аграрної політики України держава має реалізовувати інтегровану модель впливу, що поєднує фінансово-економічні,

правові, організаційні й інституційні механізми, формуючи цілісну систему управління розвитком аграрної сфери. У роботі визначено, що законодавче забезпечення розвитку аграрного ринку постає як базовий чинник його стабільності та відтворювального потенціалу, що реалізується через сукупність економічних, правових і соціальних регуляторів.

За результатами дослідження визначено, що особливої ваги набуває фінансове регулювання, спрямоване на підтримку аграрного бізнесу в умовах воєнного стану та глобальних потрясінь. Воно охоплює як бюджетне фінансування, так і мобілізацію зовнішніх ресурсів. Встановлено, що у 2024 р. аграрні товаровиробники отримали 46,9 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5–7–9». Водночас, державні інвестиції, зокрема у розвиток органічного виробництва, виступають дієвим інструментом зміцнення продовольчої безпеки та екологічної стійкості аграрної сфери.

Вважаємо, що результативність державного регулювання аграрного ринку визначально впливає на нарощування аграрного потенціалу, підвищення конкурентних позицій національного виробництва та формування передумов продовольчої безпеки України. У 2025 р. державна бюджетна політика в аграрній сфері зберегла свій антикризовий і відновлювальний характер, але акценти дещо зміщені, перелік фінансових інструментів – розширений. Якщо у 2024 р. головна увага була зосереджена на розмінуванні сільськогосподарських угідь, технічній модернізації, підтримці малих господарств та розвитку водного господарства, то в 2025-му державні витрати зросли і стали більш комплексними, охоплюючи ширший спектр програм і заходів для підтримки аграрного сектору.

Водночас обсяг державної підтримки у 2025 р. було заплановано на рівні 6,0 млрд грн виявився істотно нижчим за реальні потреби сектору, що зумовило посилення залежності від міжнародних донорських ресурсів. У Державному бюджеті України на 2025 р. було передбачено понад 6 млрд грн на підтримку аграрної сфери, з попереднім розподілом за такими напрямами: розмінування сільськогосподарських земель – 1 млрд грн; розвиток тваринництва та агропереробки – 1 млрд грн; виплата дотацій на гектар та утримання великої і дрібної рогатої худоби – 4,7 млрд грн; гранти на закладання садів і будівництво теплиць – 1,37 млрд грн; відновлення та будівництво меліоративних систем – 200 млн грн; пільгове безвідсоткове кредитування фермерських господарств – 80 млн грн; компенсація єдиного соціального внеску сімейним фермам – 5 млн грн.

На підставі аналізу сучасних викликів щодо досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 р. встановлено, що першочергового значення набуває мобілізація фінансових ресурсів із залученням державного та приватного секторів. Водночас проблема продовольчої безпеки зберігає статус критичної, що обумовлює необхідність активізації міжнародного партнерства, впровадження інноваційних рішень і поєднання різних фінансових інструментів для формування довгострокових соціально-економічних ефектів.

З’ясовано, що за даними Глобального індексу продовольчої безпеки у 2022 р. найвищі позиції посідають країни Європи, Північної Америки та окремі держави Азії, тоді як країни Африки й Близького Сходу стикаються з постійними обмеженнями продовольчого забезпечення (рис. 3).

У роботі визначено, що для України наразі характерна негативна динаміка індексу продовольчої безпеки, зумовлена наслідками воєнних дій та економічною нестабільністю. Встановлено, що висока частка витрат домогосподарств на харчування свідчить про істотне фінансове навантаження на населення та звужені можливості економічної доступності продовольства. Посилення інфляційних процесів і випереджальне зростання цін на харчові продукти, порівнюючи з динамікою доходів, додатково загострюють проблему, тим часом як фактичне споживання основних харчових продуктів у багатьох випадках не відповідає законодавчо затвердженим нормам.

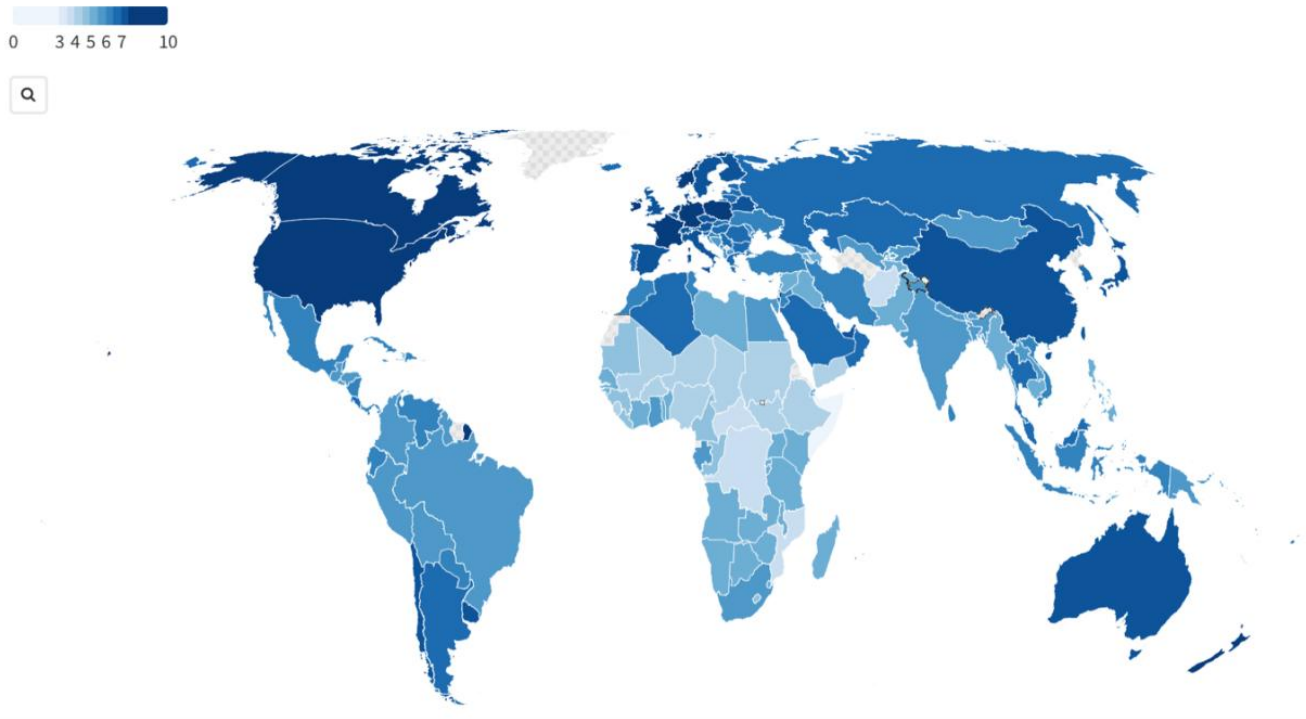

Рис. 3. Індекс продовольчої безпеки за загальним балом*
Примітка. *За даними комерційного аналітичного агентства Deep Knowledge Analytics

Продовольча безпека в Україні є багатовимірною соціально-економічною категорією, що поєднує параметри наявності продовольства, його фізичної та економічної доступності, якості й безпечності, а також стабільності функціонування агропродовольчої системи. Національне трактування загалом корелює з підходами ФАО (згідно з Римською декларацією), проте має чітко виражену орієнтацію на самозабезпечення країни базовими видами продовольства та підтримання внутрішніх виробничих потужностей.

У дисертації доведено, що оцінка рівня продовольчої безпеки базується на системі індикаторів і показників, які характеризують забезпеченість країни основними продуктами харчування, їхню якість, безпечність і доступність, а також параметри функціонування продовольчого ринку. Водночас фрагментарність статистичних даних і відсутність єдиної системи їхньої систематизації істотно ускладнюють використання цих індикаторів у стратегічному плануванні та моніторингу, що зумовлює потребу у формуванні уніфікованого інформаційно-аналітичного середовища. За результатами дослідження встановлено, що рівень продовольчої безпеки країни визначається через аналіз сукупності економічних, соціальних і виробничих показників, які забезпечують комплексну оцінку стану продовольчого забезпечення на державному та регіональному рівнях.

Доведено, що фізична й економічна доступність продовольства перебувають у тісному взаємозв’язку, а тому політика продовольчої безпеки має поєднувати інструменти підтримки аграрного виробництва із заходами щодо підвищення доходів населення, зниження цінових диспропорцій і розширення системи адресної соціальної підтримки. Встановлено, що навіть за високих обсягів виробництва низька купівельна спроможність населення здатна формувати приховані загрози продовольчій безпеці.

Порівняльний аналіз міжнародних і українських методик оцінки продовольчої безпеки показав, що міжнародні підходи є більш комплексними та багатофакторними, оскільки

враховують економічні, соціальні, інституційні й екологічні параметри, тоді як національні методики зосереджуються переважно на наявності продовольства та обсягах стратегічних запасів.

Результати дослідження обґрунтовують методологічні та інституційні засади оцінки рівня продовольчої безпеки в Україні з позицій національного та міжнародного досвіду. Матеріал ґрунтується на аналізі чинної нормативно-правової бази, зокрема методик Кабінету Міністрів України та Міністерства економіки (з липня 2025 р. – Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України). Водночас обґрунтовано, що національна система індикаторів значною мірою зосереджена на параметрах наявності продовольства і запасів, тоді як аспекти економічної та соціальної доступності, якості харчування і регіональної диференціації залишаються недостатньо інтегрованими. Автором запропоновано індикатор стійкості органічного аграрного виробництва, що дозволяє комплексно оцінювати економічну життєздатність, екологічну збалансованість та інституційну адаптивність органічних виробників, поєднуючи завдання забезпечення якісного харчування населення з досягненням цілей сталого розвитку, визначених ФАО. Його впровадження створює підґрунтя для більш обґрунтованих управлінських рішень у сфері державної аграрної політики, сприяє гармонізації національної системи оцінки продовольчої безпеки з європейськими підходами та посилює продовольчий суверенітет України в умовах довготривалих криз.

У третьому розділі **«Аналіз сучасного стану регулювання аграрного ринку в Україні»** представлено динаміку витрат і обсягів виробництва у 2017–2021 рр., що засвідчила відносну сталість виробництва сільськогосподарської продукції. Підвищення врожайності та валових зборів зернових культур підтверджує збереження виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Подальше зростання продуктивності пов’язане безпосередньо з поглибленням оптимізації структури витрат і розширенням застосування сучасних технологій. Галузь рослинництва, як провідна складова аграрного сектору, залишається ключовим фактором продовольчої безпеки та формування економічного потенціалу сільського господарства. У період 2018–2025 рр. вона демонструє неоднорідну динаміку за основними показниками: посівними площами, урожайністю та валовими зборами зернових культур. Зібрана площа зернових усього за цей період скоротилася з 14 794 тис. га у 2018 р. до 10 600,9 тис. га у 2025 р., що відповідає 80,2 % рівня 2022 р. та 95,24 % середнього показника 2018–2025 рр.

У дисертації досліджено, що регулювання аграрного ринку України функціонує як багаторівнева система, що поєднує інструменти державного управління, саморегулювання та внутрішнього контролю. Сукупність нормативно-правових актів, технічних регламентів, стандартів, фінансових і екологічних вимог формує інституційне середовище, спрямоване на впорядкування функціонування аграрного ринку, забезпечення якості та безпечності продукції, стимулювання конкурентоспроможності товаровиробників і досягнення цілей продовольчої безпеки. Водночас еволюція законодавчої бази відображає становлення ринкових засад аграрної економіки, виявляючи фрагментарність правового регулювання та недостатню гармонізацію з нормативною базою Європейського Союзу. У роботі встановлено, що правове забезпечення продовольчої безпеки в Україні залишається несистемним: чинне законодавство потребує удосконалення, що комплексно охоплюватиме всі її складові.

Узагальнення соціально-економічних тенденцій також засвідчує погіршення параметрів продовольчої безпеки внаслідок інфляційного тиску, зниження реальних доходів населення та воєнних ризиків. Вважаємо за необхідне проаналізувати динаміку цін на зерно та доходи населення, оскільки це економічні показники, які впливають на господарську ситуацію та добробут населення країни (рис. 4). З одного боку, висока ціна за зерно може бути вигідною для сільськогосподарських виробників, які продають свою продукцію, адже це сприятиме зростанню їхнього прибутку і стимулюватиме розвиток сільського господарства та збільшення

виробництва зернових культур, що може мати позитивний вплив на експорт та на загальний економічний розвиток країни.

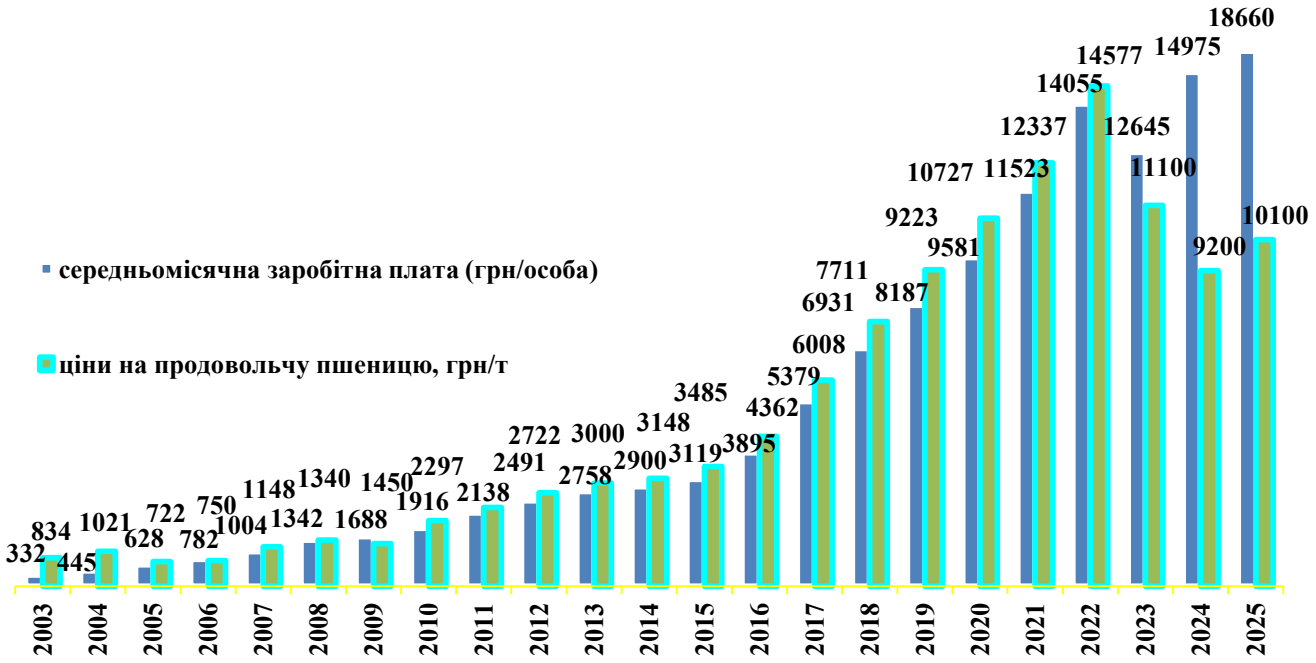

Рис. 4. Динаміка зростання цін на зернові культури та зростання доходів населення України, 2003–2025 рр.*

Примітки: *Побудовано автором за даними Державної служби статистики України; **в Україні станом на 01 січня 2025 року середньомісячна зарплата дорівнює 1,8–2 т пшениці 3 класу; ***в ЄС середньомісячна зарплата дорівнює 16–18 т пшениці 3 класу

Тенденція, що склалася, формує певний тиск на бюджет населення, особливо на тих, хто має нижчі доходи або живе на межі бідності, що може вплинути на їхні харчові звички, покупки і споживання зернових продуктів, а також загальну харчову безпеку. Висока ціна зерна може стимулювати споживачів шукати альтернативні дешевші джерела їжі або зменшувати споживання зернових продуктів, що може впливати на попит на зернові продукти і на виробників. Проте нестабільність цін на зерно може створювати ризики та невизначеність для всіх учасників ринку.

Окрім цього, за результатами дослідження, встановлено невідповідність між темпами зростання цін на продукти харчування та доходами населення, а також застарілий склад продовольчого кошика, який не переглядався з 2016 р. Це формує стійкі загрози для добробуту, особливо для соціально вразливих груп (рис. 5).

Фіксація прожиткового мінімуму у 2024–2025 рр. на незмінному рівні додатково загострила проблему, тоді як окремі категорії населення, зокрема особи, які потребують лікування та реабілітації, фактично залишаються поза межами належного нормативного забезпечення. За результатами дослідження, визначено, що зростання інфляції у воєнний період до 43,5 % суттєво обмежує купівельну спроможність населення. Фактична вартість продовольчого кошика, за даними оптових ринків і торговельних мереж, перевищує законодавчо визначені соціальні орієнтири, що підтверджує необхідність перегляду методики його формування та запровадження регулярного оновлення. Додатковим індикатором погіршення якості харчування є нижчий від раціональної добової калорійності рівень.

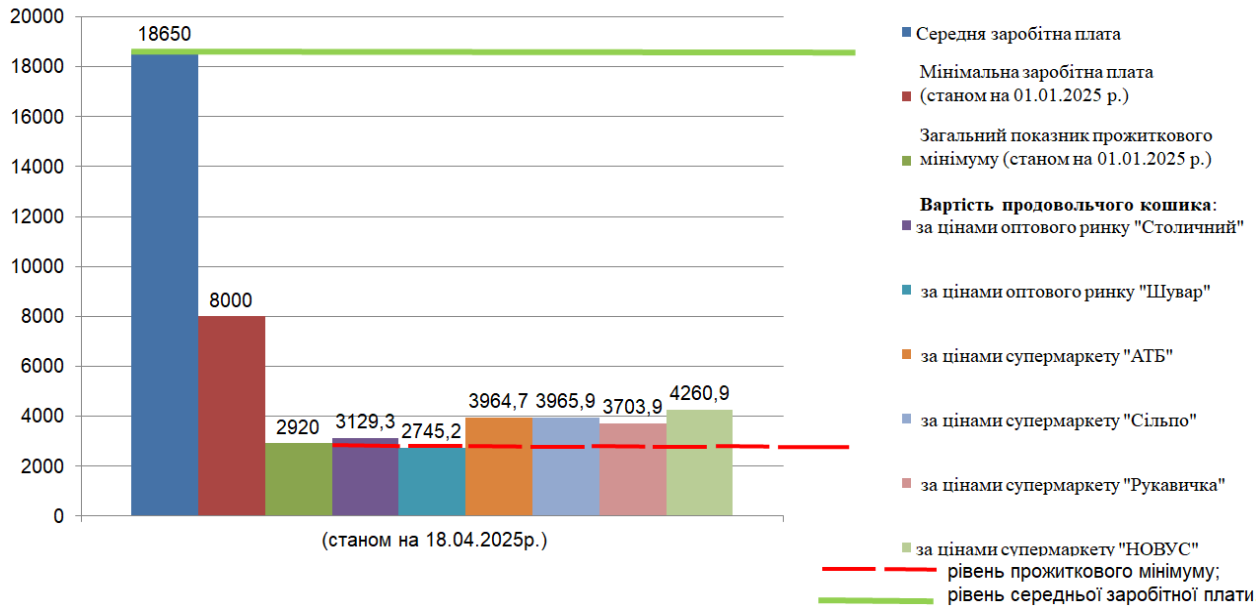

Рис. 5. Порівняння вартості харчування з розмірами прожиткового мінімуму та рівнями заробітних плат*

Примітка. *Власна розробка автора

Аграрний сектор у період війни зазнав глибоких логістичних трансформацій, що ускладнили функціонування ланцюгів постачання та підвищили витрати на транспортування. У процесі дослідження проаналізовано динаміку експорту зернових та олійних культур за видами транспорту у період від жовтня 2021 р. до грудня 2025 р., що відображає суттєві зміни в обсягах експорту цієї продукції та трансформацію логістичних маршрутів її транспортування в умовах воєнних, економічних і виробничих обмежень. Починаючи з другого кварталу 2025 р. простежується тенденція до поступового зниження обсягів експорту, зокрема до мінімального рівня близько 2,1–2,5 млн т у середині року, що зумовлено скороченням обсягів аграрного виробництва. Водночас, у четвертому кварталі 2025 р. фіксується поступове відновлення експортної активності, зокрема зростання обсягів експорту до 3,1–3,5 млн т у листопаді-грудні 2025 р., що свідчить про завершення основної фази збирання врожаю, адаптацію логістичної інфраструктури та стабілізацію експортних потоків. Структурний аналіз підтверджує, що провідну роль у забезпеченні експорту продовжували відігравати Чорноморські порти, тоді як Дунайські порти, залізничний та автомобільний транспорт виконували функцію диверсифікації логістичних каналів і забезпечували додаткову стійкість експортної системи.

Отже, ключовими пріоритетами післявоєнного розвитку аграрного сектору мають стати збереження ефективності ланцюга «виробництво – переробка – зберігання –постачання», розвиток інфраструктури, диверсифікація виробництва і підвищення інвестиційної привабливості, що формуватиме основу для відновлення конкурентоспроможності та зміцнення продовольчої безпеки України.

У четвертому розділі **«Аграрна політика Європейського Союзу як чинник забезпечення продовольчої безпеки: досвід і перспективи для України»** встановлено, що Спільна аграрна політика ЄС є комплексним механізмом розвитку аграрного сектору, спрямованим на забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку. Її структура охоплює регулювання спільних ринків і підтримку розвитку сільських територій.

У роботі зазначено, що стратегії ЄС, зокрема «Green Deal» і «Від ферми до виделки», акцентують увагу на екологізації виробництва, скороченні застосування пестицидів і добрив,

розвитку органічного землеробства та збереженні біорізноманіття. Україна має значний потенціал у цьому секторі, проте реалізацію стримують воєнні ризики та недостатньо ефективні механізми державної підтримки. Пріоритетними напрямами вбачаємо розширення площ органічних угідь, технологічну модернізацію, розвиток експорту й інфраструктури. Еволюція Спільної аграрної політики супроводжувалася переходом від цінових інструментів до системи прямих виплат із екологічними та соціальними вимогами. Актуальна реформа 2023–2027 рр. передбачає гнучкість через національні стратегічні плани та підтримку молодих фермерів, що сприяє стабільності доходів і розвитку сільських територій. Інновації та прогнозування технологічних змін визнаються ключовими чинниками сталого розвитку.

Встановлено, що програми Європейської Комісії та екосхеми стимулюють впровадження екологічно орієнтованих практик, а досвід країн ЄС свідчить про ефективність органічного землеробства, створення біотопів і обмеження внесення агрохімікатів. Міжнародна співпраця та залучення інвестицій підвищують продуктивність і стійкість сільськогосподарських підприємств. Під час війни грантові програми ЄС, ФАО, Mercy Corps підтримують малі та середні господарства, сприяючи збереженню виробничого потенціалу. Інтеграція цифрових платформ, прецизійного землеробства та сучасних технологій у поєднанні з державною координацією створює передумови для відновлення аграрної економіки та зміцнення продовольчої безпеки України.

Державна політика в умовах сьогодення так само повинна забезпечувати ефективне використання міжнародної допомоги та активізацію інноваційних напрямів для підвищення стійкості та конкурентоспроможності аграрного виробництва у післявоєнний період. Враховуючи суттєве руйнування інфраструктури на прифронтових та деокупованих територіях, встановлено фрагментацію контрольних функцій та зростання санітарно-фітосанітарних ризиків. У даному сенсі в роботі запропоновано впровадження мобільних лабораторій, що є не як тимчасовий антикризовий захід, а як системна відповідь на трансформацію умов функціонування агропромислового комплексу. Актуальність запропонованого підходу посилюється його практичною спрямованістю: мобільний санітарно-фітосанітарний контроль дозволяє забезпечити безперервність моніторингу безпечності продукції, оперативно реагувати на загрози для здоров’я населення та мінімізувати соціально-економічні й гуманітарні ризики, пов’язані із затримками контролю в умовах воєнного стану. Водночас така інфраструктура створює міцне підґрунтя для післякризового відновлення аграрного сектору, відновлення довіри до якості національної продукції, стабілізації внутрішнього ринку та поступового повернення до повноцінної експортної діяльності. Наразі дане питання має не лише поточну, а й довгострокову актуальність, оскільки поєднує завдання забезпечення продовольчої безпеки, підвищення стійкості аграрного виробництва та інтеграції деокупованих територій у єдину систему господарського обігу, що є ключовими умовами сталого відновлення агропромислового комплексу в післявоєнний період.

У п’ятому розділі **«Стратегічні напрями розвитку і регулювання аграрного ринку в Україні»** визначено, що забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових чинників розвитку сучасної економіки та потребує комплексного підходу на політичному, економічному та соціальному рівнях. Стабільність продовольчих систем визначається ефективною державною політикою, підтримкою сільськогосподарських виробників, розвитком інфраструктури, доступом до ресурсів і залученням інвестицій. Вважаємо, що значну роль відіграє соціальна складова, зокрема фізична й економічна доступність харчових продуктів для всіх верств населення, боротьба з бідністю та пропаганда сталого споживання.

Проведений у роботі аналіз підтримки аграрного сектору України в умовах дії воєнного стану показав, що поєднання міжнародної допомоги, державних програм і стратегічних ініціатив сприяє зміцненню продовольчої безпеки й економічної стабільності. Міжнародні організації, серед яких ЄС, Світовий банк і ФАО, надають українським виробникам технічну,

фінансову та ресурсну підтримку, що дозволяє розвивати та відновлювати виробничі потужності й аграрну інфраструктуру. У середньостроковій перспективі ці заходи можуть суттєво покращити продовольчу безпеку в країні. Галузь рослинництва, як провідна складова аграрного сектору, залишається ключовим фактором продовольчої безпеки та формування економічного потенціалу сільського господарства. За даними статистики у період 2018–2025 рр. вона демонструє неоднорідну динаміку за основними показниками: посівними площами, урожайністю та валовими зборами зернових культур. Зібрана площа зернових усього за цей період скоротилася з 14 794 тис. га у 2018 р. до 10 600,9 тис. га у 2025 р., що відповідає 80,2 % рівня 2022 р. та 95,24 % середнього показника 2018–2025 рр.

Сформований у дисертації прогноз на найближчі роки передбачає поступове відновлення виробничих показників. У сучасних умовах воєнного стану забезпечення стабільності аграрного ринку є стратегічним завданням для підтримки продовольчої безпеки та соціальної стабільності. Для відновлення ринкової рівноваги необхідні скоординовані дії з боку держави та бізнесу, адаптація виробничих процесів до нових умов, а також застосування фінансових, податкових та інвестиційних механізмів підтримки аграрного сектору.

Проведене регресійне моделювання і прогнозування обсягів виробництва, урожайності та площ посівів зернових і зернобобових культур, картоплі, а також виробництва м’яса великої рогатої худоби в забійній вазі та яєць показало поступове зростання за основними показниками упродовж прогнозованого періоду (рис. 6). Зокрема, виявлено, що навіть за умов зменшення посівних площ збільшення урожайності дозволяє досягати зростання валового збору, частково компенсуючи негативний ефект від скорочення площ. Тож, можна відзначити, що навіть за умов зменшення посівних площ зростання урожайності дозволяє досягати збільшення валового збору, частково компенсуючи негативний ефект від скорочення площ. У реалістичному сценарії передбачається щорічне зростання площі посіву сільськогосподарських культур на 0,3 %, що пов’язано з процесами розмінування територій, яке дозволяє поступово відновлювати землі, раніше забруднені вибухонебезпечними предметами, для сільськогосподарського використання. В умовах обмежених ресурсів та економічних труднощів, зокрема нестабільності на ринку сільськогосподарської продукції, цей приріст буде поступовим, але стабільним, забезпечуючи збільшення обсягу виробництва. Так, у 2026 р. площа посіву планово зросла до 11 205,93 тис. га, що дозволить отримати валовий збір на рівні 57 215,97 тис. т, однак це зростання буде досить повільним через недостатнє фінансування. У подальші роки прогнозується поступове збільшення як площі (до 11 341,01 тис. га у 2030 р.), так і валового збору (до 70 275,56 тис. т). Проте темпи зростання залишатимуться обмеженими внаслідок таких чинників, як складність залучення фінансових ресурсів, зміни кліматичних умов, нестабільність на аграрних ринках тощо. За таких умов приріст виробництва буде повільним, але відносно стабільним, поступово наближаючи аграрний сектор до докризових показників.

На основі аналізу динаміки чисельності поголів’я свиней встановлено наявність тенденції до його скорочення: з 7576,6 тис. голів у 2010 р. до 4341,8 тис. голів у 2026 р. (рис. 7).

Вищезазначена тенденція відповідає середньорічному зменшенню приблизно на 202,2 тис. голів. Прогнозні розрахунки засвідчують збереження негативної динаміки і в подальшій перспективі: можливе зниження поголів’я до 3533,1 тис. голів у 2030 р. Водночас обсяги живої маси свиней, реалізованих на забій, характеризуються зростаючим трендом: з 350,4 тис. т у 2010 р. до 906,8 тис. т у 2026 р. з очікуваним підвищенням до 1022,0 тис. т у 2030 р. Це свідчить про посилення інтенсивного характеру розвитку галузі, за якого збільшення виробництва досягається не через нарощування поголів’я, а через підвищення продуктивності тварин, удосконалення генетичного потенціалу та оптимізацію систем годівлі. Супровідним чинником трансформацій є зростання обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство: з 11,1 млрд грн у 2010 р. до прогнозованих 94,7 млрд грн у 2030 р., що створює передумови для модернізації виробничих потужностей.

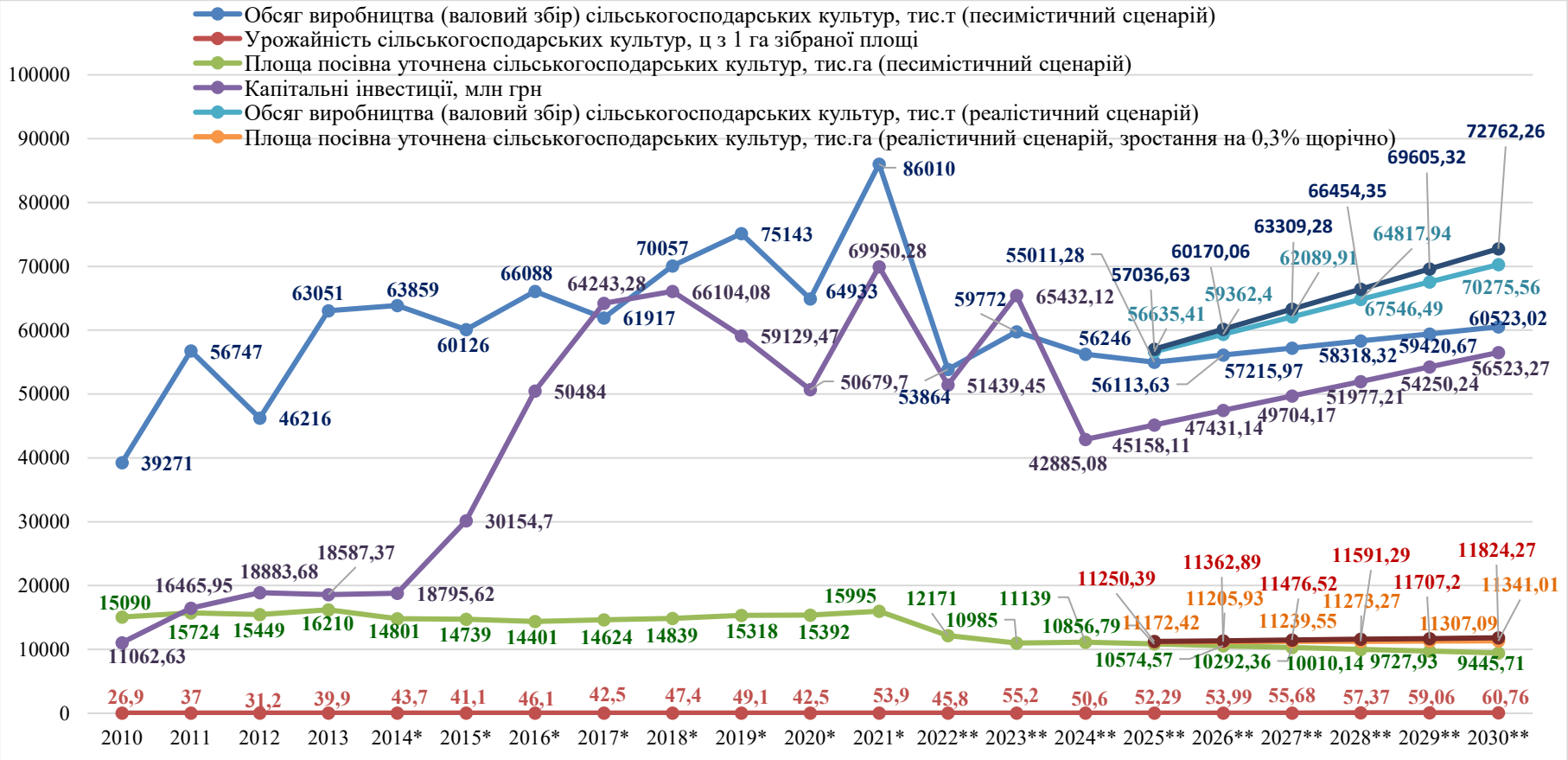

Рис. 6. Динаміка і прогноз обсягу виробництва, урожайності та площі посіву зернових та зернобобових культур (2010–2030 рр.)*

Примітки: *власна розробка автора за результатами регресійного моделювання; **дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях; ***дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії. Інформація наведена з урахуванням оцінки, здійсненої згідно з пунктом 3 розділу VI та розділу X Методологічних положень державного статистичного спостереження «Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур» (наказ Державної служби статистики України від 01.06.2023 № 201) та розділу IV Методики розрахунку показників державного статистичного спостереження «Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур»

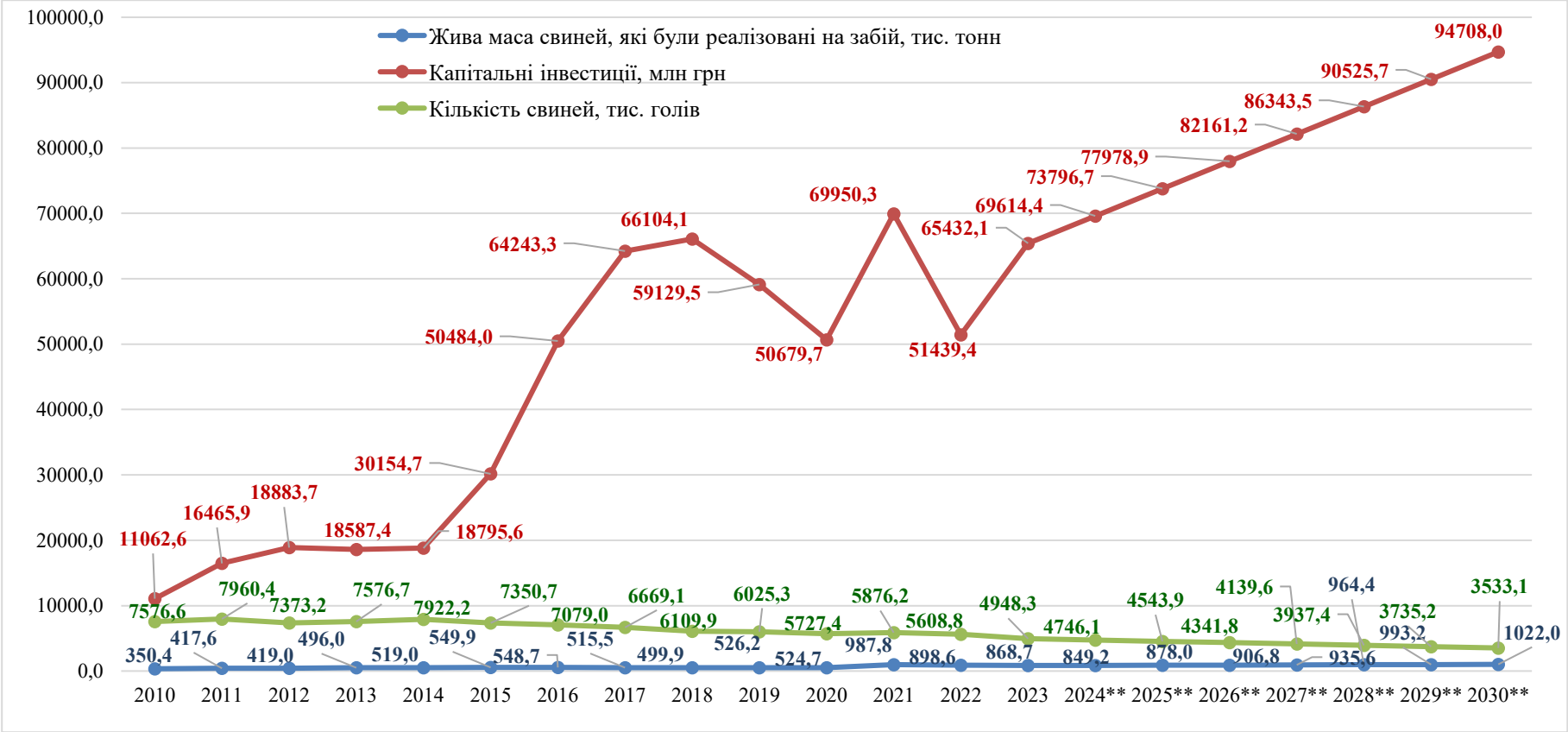

Рис. 7. Динаміка та прогноз виробництва м’яса у забійній вазі (2010–2030 рр.)

Примітки: *власна розробка автора за результатами регресійного моделювання; **дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій і Луганській областях; ***дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії. Інформація наведена з урахуванням оцінки, здійсненої згідно з пунктом 3 розділу VI та розділу X Методологічних положень державного статистичного спостереження «Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур» (наказ Державної служби статистики України від 01.06.2023 № 201) та розділу IV Методики розрахунку показників державного статистичного спостереження «Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур»

Встановлено, що гнучке коригування виробництва відповідно до змін зовнішнього середовища здатна забезпечити перспективна методологічна структура саморегулювання аграрного ринку в умовах війни та повоєнного відновлення (рис. 8).

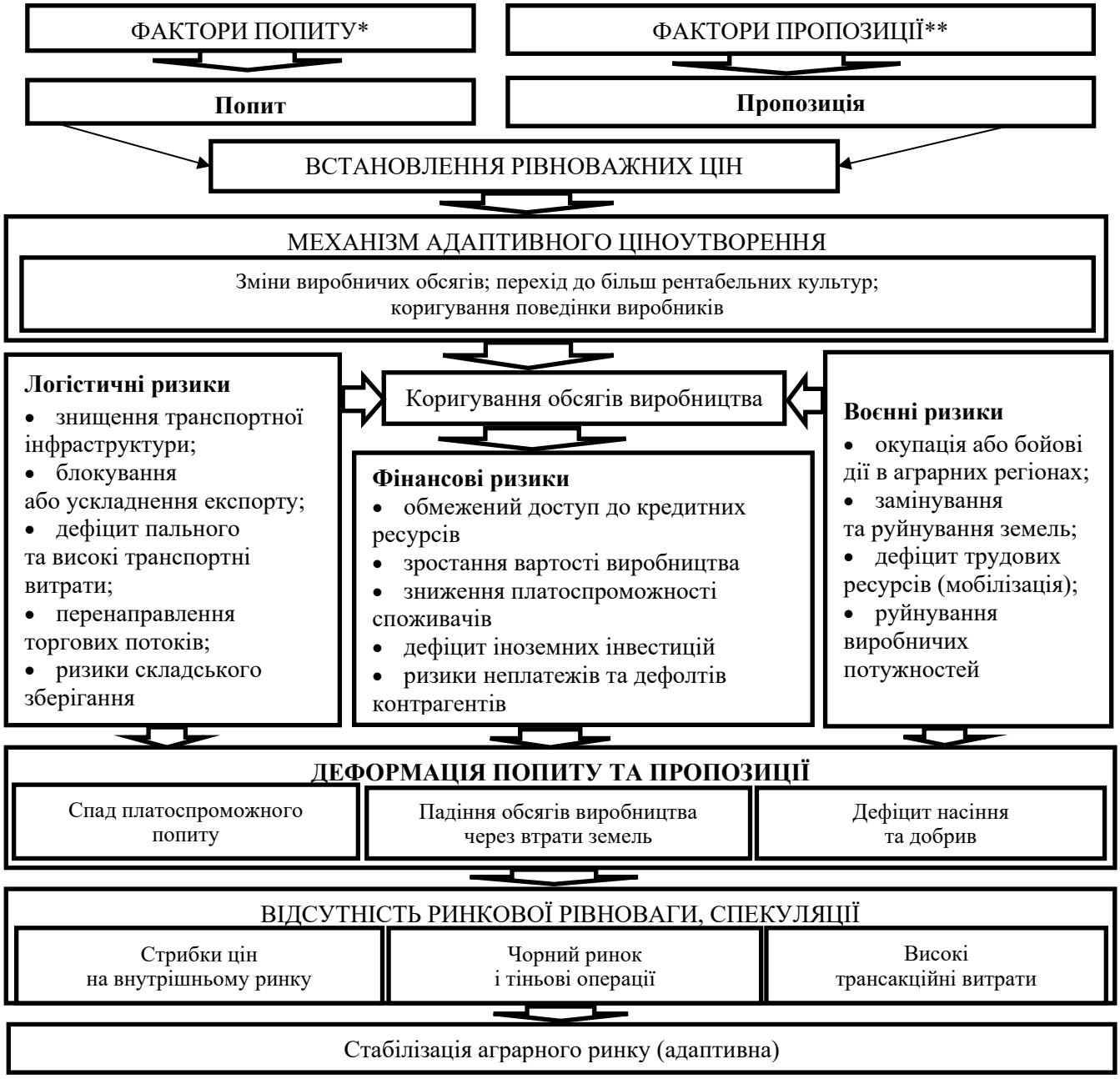

Рис. 8. Перспективна методологічна структура саморегулювання аграрного ринку в умовах війни та повоєнного відновлення*

Примітка. *Власна розробка автора

Результати дослідження показали, що адаптація ринку можлива завдяки комбінації ринкових механізмів (перехід до більш рентабельних культур, кооперація виробників, оптимізація витрат) і державного регулювання, спрямованого на подолання критичних розривів у логістиці, фінансуванні та стабілізації цінової політики. Успішна реалізація цих підходів дозволить створити передумови для відновлення та подальшого розвитку аграрного сектору, забезпечуючи його конкурентоспроможність та економічну ефективність.

В умовах воєнного стану критично важливим також є ефективне управління запасами і резервами продовольчих товарів. Розроблення цільових програм фінансування, організація систем зберігання та регулярний моніторинг запасів дозволяють своєчасно реагувати

на надзвичайні ситуації і підтримувати стабільний рівень продовольчого забезпечення. Удосконалення нормативно-правової бази та контролю за якістю і безпекою продукції підвищує ефективність державного регулювання та знижує ризики в кризові періоди.

Застосування запропонованих заходів створює передумови для сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, забезпечує економічну доступність продуктів харчування та підвищує готовність держави до реагування на надзвичайні ситуації сьогодення.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дисертаційного дослідження особливостей регулювання аграрного ринку в контексті забезпечення продовольчої безпеки можна сформувати такі висновки:

1. Узагальнено еволюцію наукових підходів до державного регулювання аграрного ринку, зокрема виокремлено роль технологічних інновацій і цифровізації у підвищенні конкурентоспроможності виробництва. Регуляторна політика розвивалася від простих товарообмінних механізмів до складних ринкових структур, здатних враховувати глобалізаційні процеси та інформаційно-технологічні зміни. В Україні політико-економічні труднощі обмежили значні структурні трансформації, а сучасні виклики, зокрема війна та глобальні економічні зміни, вимагають інтеграції економічних, правових і соціальних інструментів для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Недостатня ефективність впровадження прогресивних моделей регулювання пояснюється не лише фінансово-інвестиційними обмеженнями, а й відсутністю цілісного механізму поєднання економічних, правових та соціальних інструментів впливу. Встановлено, що лише комплексний підхід державного регулювання, а не фрагментарні чи ситуативні рішення, створює умови для стабільного розвитку та довгострокової конкурентоспроможності аграрного ринку

2. Систематизовано ключові підходи до трактування сутності поняття «регулювання аграрного ринку», зокрема інституційний, функціональний, економіко-правовий та структурно-ринковий. У тому числі запропоновано визначення «продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». У роботі аграрний ринок розглядається як багатокомпонентна система взаємопов’язаних економічних процесів: виробництва, обміну, розподілу та споживання продукції і ресурсів. Показано, що стабільне функціонування ринку є критичним для продовольчої безпеки, особливо в умовах зовнішніх викликів, зокрема дії воєнного стану. Встановлено, що ефективна оцінка балансів попиту та пропозиції дозволяє прогнозувати ринкові тенденції та адаптувати стратегії, а порушення рівноваги, зокрема монопсонія та олігополія, потребує законодавчого регулювання й продуманої цінової політики. Наголошено, що розвиток ринкової інфраструктури є важливою умовою сталого економічного зростання та стабільності аграрного сектору.

3. Аналіз концептуальних підходів до визначення продовольчої безпеки на міжнародному та національному рівнях дозволило запропонувати нову парадигму продовольчої безпеки, що ґрунтується на принципах самозабезпечення, імпортозаміщення, державного контролю, ефективного використання ресурсів, стратегічного резервування, логістичної адаптації, кластерного розвитку, організаційно-економічних механізмів, маркетингової підтримки й інформаційного забезпечення. Доведено, що впровадження цих принципів сприятиме стабілізації продовольчої системи, зменшенню залежності від імпорту та підвищенню стійкості аграрного сектору. Особливого значення набуває створення стратегічних резервів, розбудова продовольчих кластерів, застосування новітніх технологій у виробництві та логістиці, а також цифровізація моніторингу продовольчих потоків. Комплексний підхід до забезпечення продовольчої безпеки дозволить мінімізувати негативний вплив воєнних дій і забезпечити доступ населення до якісних харчових продуктів.

4. Інтеграція сталого розвитку в державну політику є глобальним пріоритетом, що формує економічні, соціальні та екологічні трансформації. Досягнення Цілей сталого

розвитку до 2030 р. потребує координації дій на міжнародному, національному та локальному рівнях та залучення державних і приватних фінансових ресурсів. Ефективні фінансові механізми і системна інтеграція економічних, соціальних, екологічних та культурних складових є ключем до сталого зростання з урахуванням національних особливостей. Глобальний індекс голоду-2023 засвідчив зростання продовольчої вразливості в умовах пандемії, конфліктів, кліматичних та економічних чинників. Найуразливішими є країни з високою бідністю, залежні від імпорту, особливо країни Африки, Близького Сходу та Центральної Азії. Російсько-українська війна посилила ризики для світових ринків і продовольчої безпеки. Для України ці загрози ускладнюються структурними диспропорціями, високим енергоресурсним навантаженням, технічною зношеністю та екологічною вразливістю. Виробничі умови вимагають адаптивних стратегій: рентабельні культури, мінімізація логістичних ризиків і впровадження інноваційної переробки. Попри складнощі, українські аграрії забезпечують продовольчу безпеку, хоча вихід на світові ринки залишається обмеженими.

5. Стабільність, конкурентоспроможність і сталий розвиток аграрного сектору можливі лише за умов системного та адаптивного державного регулювання, яке поєднує фінансово-економічні, правові, організаційні та інституційні механізми. Ефективне поєднання цих інструментів дозволяє гармонізувати взаємодію ринку та держави, підвищити адаптивність сектору до глобальних трансформацій і забезпечити сталу роботу агропродовольчої системи. Законодавче регулювання визначає стандарти якості продукції, правила ринкових відносин, систему оподаткування та контрактних механізмів. Фінансова підтримка, включно з внутрішнім бюджетним фінансуванням і зовнішніми ресурсами, а також державні інвестиції в органічне виробництво є ключовими для продовольчої безпеки. Бюджет агросектору у 2024–2025 рр. було спрямовано на розмінування, технічне оновлення, підтримку малих виробників, тваринництво, агропереробку та дотації на гектар. Загальна підтримка у 2025 р. перевищує 6 млрд грн, включаючи гранти, пільгові кредити та компенсації сімейним фермерським господарствам. Досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 р. вимагає мобілізації фінансових ресурсів державного та приватного секторів, міжнародної співпраці та впровадження інноваційних рішень. В умовах війни, економічної нестабільності та обмеженої державної підтримки індекс продовольчої безпеки України демонструє негативну динаміку, що підкреслює необхідність комплексного і стратегічного підходу до розвитку аграрного сектору.

6. Встановлено, що продовольча безпека України визначається здатністю національного виробництва забезпечувати населення якісними та доступними харчовими продуктами. Найважливішими критеріями є самозабезпечення основними видами продовольства, стабільність запасів, фізична та економічна доступність продуктів, а також відповідність стандартам якості та екологічній безпеці. Комплексна оцінка продовольчої безпеки базується на сукупності економічних, соціальних та виробничих показників, що дає змогу оцінити стан забезпечення продуктами на всіх рівнях. Аналіз показав, що міжнародні методики враховують економічні, соціальні й екологічні аспекти, тоді як українські підходи переважно зосереджуються на наявності продовольства та стратегічних запасах. Це підкреслює потребу у вдосконаленні національної системи моніторингу, зокрема для врахування регіональних особливостей. За даними світової статистики, у 2023 р. 28,9 % населення планети, або 2,33 млрд осіб, стикалися з помірною чи тяжкою нестачею харчів, що на 321 млн більше, ніж у 2019 р. В Україні, унаслідок повномасштабної війни, ситуація погіршилася: у 2022 р. країна втратила позиції, перемістившись з 58 на 71 місце у глобальному рейтингу FSI, що відобразило падіння економічної доступності продуктів та стійкості запасів.

7. За результатами дослідження ключових індикаторів продовольчої безпеки України, в роботі доповнено затверджену класифікацію індикаторів новим показником стійкості органічного аграрного виробництва. Даний показник допомагає визначити, наскільки підприємства здатні підтримувати органічне виробництво довгостроково, адаптуватися

до змін середовища, зберігати біорізноманіття, мінімізувати шкоду екосистемам і при цьому забезпечувати економічну вигоду та соціальну відповідальність. Використання такого індикатора дозволяє точніше відстежувати стан органічного сектору, прогнозувати його розвиток і потенційні ризики, оцінювати вплив на якість і конкурентоспроможність продукції та ефективність державної підтримки. Показник стійкості органічного аграрного виробництва відображає тісний взаємозв'язок між екологічною стійкістю, економічною ефективністю та соціальною стабільністю, що особливо важливо в умовах зміни клімату та нестабільності ринків. Завдяки цьому інструменту можна розробляти науково обґрунтовані стратегії розвитку органічного виробництва, ефективніше зберігати природні ресурси, підвищувати доходи аграрного сектору та зміцнювати стабільність і добробут громад.

8. Результати дослідження засвідчили, що в умовах війни, високої інфляції та економічної нестабільності продовольча безпека України суттєво погіршилася. Частка витрат домогосподарств на харчування зросла з 48,5 % у 2021 р. до 66,0 % у 2024 р., тоді як вартість споживчого кошика, затвердженого у 2016 р. на рівні 1378 грн, збільшилася на 22 % до квітня 2025 р., що значно нижче інфляції воєнного періоду (43,5 %). Прожитковий мінімум впродовж 2024–2025 рр. становив 3028 грн для працездатних осіб, 2361 грн – для непрацездатних осіб. Що ж стосується осіб, які потребують лікування чи реабілітації, то для таких осіб прожитковий мінімум окремо законодавчо не встановлено. За результатами власного аналізу фактична вартість продовольчого кошика на оптових ринках і в супермаркетах у квітні 2025 р. коливалася від 2745,2 грн до 4260,9 грн (до 42,3 % перевищення прожиткового мінімуму). Наразі законодавчо затверджена раціональна добова норма споживання на рівні 2920 ккал, що на 13–24 % відстає від відповідного показника країн із високим рівнем соціально-економічного розвитку, зокрема Польщі, Німеччини та Сполучених Штатів Америки. Ці дані свідчать про обмежену економічну доступність продуктів для значної частини населення, особливо для соціально вразливих груп. Своєчасне оновлення споживчого кошика та перегляд прожиткового мінімуму стають критично важливими для підвищення купівельної спроможності громадян і зміцнення продовольчої безпеки країни.

9. Встановлено, що аграрний сектор України під час війни зазнав значних трансформацій, особливо у логістиці, що ускладнило стабільне функціонування ланцюгів постачання. Автором проаналізовано динаміку експорту зернових та олійних культур за видами транспорту у період від жовтня 2021 р. до грудня 2025 р., що відображає суттєві зміни в обсягах експорту цієї продукції та трансформацію логістичних маршрутів її транспортування в умовах воєнних, економічних і виробничих обмежень. Починаючи з другого кварталу 2025 р. простежується тенденція до поступового зниження обсягів експорту, зокрема до мінімального рівня близько 2,1–2,5 млн т середині досліджуваного року, що зумовлено скороченням обсягів аграрного виробництва. Водночас, у четвертому кварталі 2025 р. фіксується поступове відновлення експортної активності, зокрема зростання обсягів експорту до 3,1–3,5 млн т у листопаді-грудні 2025 р. Структурний аналіз підтверджує, що провідну роль у забезпеченні експорту продовжували відігравати Чорноморські порти, тоді як Дунайські порти, залізничний та автомобільний транспорт виконували функцію диверсифікації логістичних каналів і забезпечували додаткову стійкість експортної системи. Загалом, ефективне управління ланцюгом «виробництво – переробка – зберігання – постачання», нарощування виробництва та будівництво нових об'єктів для зберігання й переробки є ключовими чинниками забезпечення стабільності, конкуренто-спроможності та продовольчої безпеки України у післявоєнний період

10. Обґрунтовано, що Спільна аграрна політика ЄС спрямована на розвиток аграрного сектору, продовольчу безпеку та стійкий розвиток сільських територій через два основні «стовпи»: організацію спільних ринків і підтримку сільських громад. Стратегії «Green Deal» і «Від ферми до виделки» акцентують на екологічних цілях, зокрема зменшенні використання пестицидів і добрив, розвитку органічного землеробства та збереженні

біорізноманіття. Україна має значний потенціал для розвитку органічного виробництва, проте війна та недосконалі механізми державної підтримки обмежують його реалізацію. Ключові напрями розвитку – розширення площ органічних земель, модернізація технологій виробництва та експорту, створення інфраструктури для сталого розвитку та підтримка молодих фермерів. Реформа Спільної аграрної політики на 2023–2027 рр. надає державам-членам гнучкість через національні стратегічні плани, дозволяючи адаптувати політику до конкретних потреб. Так, у Польщі, Франції та Естонії до 10 % земель виділено під екологічні зони. Близько 30 % фінансування спрямовано на боротьбу зі зміною клімату, а підтримка бізнесу для молодих фермерів планується для до 380 000 осіб. Гнучкі механізми, такі як PSF і «зовнішня конвергенція», забезпечують більш рівномірний розподіл коштів, підтримку малих фермерських господарств та стійкість сільських територій.

11. Запропоновано удосконалення санітарного та фітосанітарного контролю, зокрема через створення мобільних лабораторій, що надасть можливість оперативно перевіряти безпечність харчових продуктів і виявляти потенційні загрози для здоров'я населення, особливо в регіонах, постраждалих від бойових дій або на деокупованих територіях. Такий підхід не лише підвищує ефективність контролю, але й забезпечує своєчасне реагування на надзвичайні ситуації, зменшуючи ризики поширення інфекцій та токсичних речовин через харчові продукти. Науково обґрунтована у дисертації економічна доцільність мобільних лабораторій дозволяє органам влади та місцевого самоврядування ефективніше розподіляти ресурси, скорочувати час перевірок та забезпечувати більш стабільний контроль за продовольчою безпекою навіть у складних умовах прифронтових та деокупованих територій. Дана пропозиція створює можливість швидкого реагування на непередбачувані загрози і значно підвищує надійність системи захисту населення від потенційно небезпечних продуктів.

Впровадження мобільного контролю у кризових регіонах формує систему моніторингу, яка здатна забезпечувати безперервний огляд харчових запасів, їх якість і відповідність нормативним вимогам. Такий комплексний підхід сприяє не лише оперативності реагування, а й системному покращенню продовольчої безпеки, дозволяючи громадам і державі підтримувати стабільне постачання продуктів у найскладніших умовах.

12. Доведено, що удосконалення науково-методичних підходів щодо прогнозування аграрного ринку України в умовах воєнного стану, дозволяють комплексно оцінювати вплив структурних змін, виробничих втрат та трансформацій у ключових галузях рослинництва й тваринництва. Встановлено, що площі посівів кукурудзи, які до 2021 р. досягли рекордних 5,5 млн га, у 2022 р. скоротилися на 22,9 % через військову агресію та порушення інфраструктури, але у 2023–2024 рр. стабілізувалися на рівні 4,0 млн га, а врожайність поступово відновлюється до довоєнного рівня. Виробництво картоплі демонструє стабільне зростання урожайності на +3,46 ц/га щорічно, незважаючи на скорочення посівних площ на 15,23 тис. га/рік, і за прогнозом зросте з 22,13 млн т у 2024 р. до 26,26 млн т у 2030 р. (+18,7 %). Множинні регресійні моделі підтвердили високу залежність валового збору зернових від врожайності, площі посівів та капітальних інвестицій, де основний вплив має врожайність, площа посіву — 5,146, а капітальні інвестиції демонструють позитивний, але статистично незначущий ефект. Аналіз виробництва свинини та великої рогатої худоби показав помірний зв'язок із капіталовкладеннями та чисельністю поголів'я, без короткострокової статистичної значущості, проте динаміка свідчить про поступове підвищення продуктивності та модернізацію галузі. Запропонований комбінований підхід, що поєднує трендовий, регресійний та сценарний аналіз, дозволяє прогнозувати не лише обсяги виробництва, а й темпи відновлення культур, а також адаптувати інвестиційні та ресурсні рішення до умов воєнного стану, створюючи науково обґрунтовану основу для стратегічного планування продовольчої безпеки та підвищення стійкості аграрного сектору України.

13. Встановлено, що в умовах дії воєнного стану управління запасами та резервами продовольчих товарів на рівні територіальних громад є одним із важливих інструментів

забезпечення продовольчої стійкості населення та зменшення вразливості громад до кризових ситуацій. У дослідженні удосконалено управління продовольчими запасами шляхом обґрунтування організаційно-економічного механізму формування, фінансування, зберігання, освіження та використання місцевих продовольчих резервів, що дозволяє громадам своєчасно та ефективно реагувати на воєнні й надзвичайні виклики. У процесі дослідження встановлено доцільність планування обсягів і структури продовольчих резервів з урахуванням чисельності населення, специфіки споживання, логістичних обмежень та ймовірних ризиків, що виникають унаслідок воєнних дій. Обґрунтовано, що формування запасів, розрахованих на період автономного забезпечення від 7 до 90 днів, у поєднанні з належною організацією зберігання та регулярним оновленням продукції, створює передумови для безперервного продовольчого забезпечення населення в кризових умовах. Такий підхід дозволяє враховувати особливості розвитку кожної громади, підвищує прозорість управлінських рішень і сприяє раціональному використанню наявних ресурсів. Запропонований механізм, що ґрунтується на положеннях чинного законодавства, формує стійку основу для підвищення адаптивності та надійності системи продовольчого забезпечення територіальних громад в умовах воєнного стану України. Висновки дослідження дозволяють сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення державної політики продовольчої безпеки, що включають планування, управління запасами та інтеграцію міжнародної допомоги.

14. Доведено, що удосконалення методичних підходів до регулювання доступності населення до харчових продуктів та саморегулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану є критично важливим для забезпечення продовольчої безпеки та стійкості громад. Встановлено, що ефективна взаємодія попиту та пропозиції, адаптація виробничих процесів до кризових умов, а також підтримка з боку держави через фінансові, податкові та інвестиційні механізми дозволяють стабілізувати ринок, зменшити ризики і забезпечити безперервність постачання продуктів. Вдосконалені підходи до управління запасами та місцевими продовольчими резервами, включно з правовим регулюванням, цільовим фінансуванням, організацією зберігання і регулярним моніторингом, створюють гнучку та надійну систему, здатну швидко реагувати на надзвичайні ситуації. Запропоновані механізми дозволяють поєднати державне регулювання та саморегуляцію аграрного ринку, підвищуючи оперативність реагування на кризові виклики та забезпечуючи довгострокову стабільність і продовольчу безпеку населення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Kvasha S., Andrei P., Mancini M., **Vakulenko V.** Food security in Ukraine today's conditions. International Journal of Food Sciences and Nutrition. 2024. Vol. 75 (6). P. 622–636. *(Здобувачем запропоновано аналіз рівня продовольчої безпеки та динаміку калорійності харчування населення України в умовах воєнного стану)*.

2. Kvasha S., Pavlenko O., **Vakulenko V.**, Moroz M., Liu X. Diet of Ukrainian citizens as a component of food security in the conditions of the martial law. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. 2024. Vol. 10 (1). P. 228–259. *(Здобувачем запропоновано закономірності забезпечення раціону громадян України основними видами продовольчих товарів в умовах воєнного стану)*.

3. Baidala V., Butenko V., Yastrebov P., **Vakulenko V.**, Liu X. Assessing the level of organic farming development in the European countries. Environmental Economics. 2024. Vol. 15 (1). P. 2–15. *(Здобувачем запропоновано аналіз рівня розвитку органічного сільського господарства в європейських країнах)*.

4. Kvasha S., Pavlenko O., **Vakulenko V.** Organizational and economic support for food security in the context of extraordinary challenges. Baltic Journal of Economic Studies. 2024. Vol. 10 (2). P. 123–133. *(Здобувачем запропоновано наукові підходи щодо забезпечення організаційно-економічних основ функціонування аграрного ринку України в умовах воєнного стану)*.

5. Kruk O., Ugnivenko A., Antoniuk T., Kolisnyk O., Nosevych D., Tolok S., **Vakulenko V.** Quality of bull beef of the Ukrainian black and white dairy breed in dependence on the development of subcutaneous adipose tissue. Slovak Journal of Food Sciences. 2023. Vol. 17. P. 997–1008. *(Здобувачем проведено кількісні характеристики яловичини для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного м'ясного виробництва на європейському ринку на шляху інтеграції України до ЄС)*.

Статті у наукових виданнях,
включених до Переліку наукових фахових видань України

6. **Вакуленко В. Л.**, Юнтао Л., Сметан Д. С. Аналіз рівня цифровізації сільськогосподарських підприємств України у період воєнного стану. Економіка та суспільство. 2024. № 69. *(Здобувачем проведено аналіз рівня цифровізації сільськогосподарських підприємств України у період воєнного стану)*.

7. **Вакуленко В. Л.**, Лю Ю., Лю С. Автоматизація процесів управління витратами у сільському господарстві: синергія інформаційного забезпечення і виробничих потреб. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. № 6 (15). С. 114–118. *(Здобувачем обґрунтовано сучасний стан автоматизації процесів управління витратами у сільському господарстві у контексті інформаційного забезпечення та виробничих потреб)*.

8. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Конкурентоспроможність української аграрної продукції на зовнішніх ринках. Економіка та суспільство. 2024. № 68. *(Здобувачем обґрунтовано сучасний стан конкурентоспроможності української аграрної продукції на зовнішніх ринках в умовах воєнного стану)*.

9. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Нові виклики нормативно-правового забезпечення вступу України до Європейського Союзу. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2023. № 27. С. 29–33. *(Здобувачем проаналізовано сучасні виклики нормативно-правового забезпечення вступу України до Європейського Союзу)*.

10. Вакуленко В. Л. Теоретичні засади бухгалтерського обліку зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах воєнного стану. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. № 5 (14). С. 276–283.

11. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Базові цілі спільної аграрної політики європейських країн та еволюція розвитку ПВЗВТ Україна – ЄС. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2024. Вип. 3 (75). С. 129–133. *(Здобувачем проаналізовано ключові аспекти Спільної аграрної політики Європейського Союзу, її структуру та особливості, базові цілі та роль у формуванні аграрної політики ЄС)*.

12. **Вакуленко В. Л.**, Сметан Д. С., Юнтао Л. Методологічні засади оцінювання процесу управління виробничими процесами сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану. Управління змінами та інновації. 2024. № 10. С. 66–70. *(Здобувачем проаналізовано вплив воєнного стану на управління виробничими процесами в аграрному секторі та запропоновано створення комплексної системи оцінювання ефективності управління виробничими процесами, яка враховує специфіку воєнного стану)*.

13. **Вакуленко В. Л.**, Мялковський В. А., Лю Ю. Спеціалізація виробництва як фактор формування ефективного управління витратами галузі рослинництва в умовах сьогодення. Трансформаційна економіка. 2024. № 2 (07). С. 13–16. *(Здобувачем проаналізовано технічні, організаційні, економічні та суб'єктивні фактори, які впливають на ефективність управління витратами в межах підприємства)*.

14. **Вакуленко В. Л.**, Мялковський В. А., Лю Ю. Оптимізація витрат виробництва продукції рослинництва на прифронтових територіях. Збірник наукових праць Державного податкового університету. 2024. № 1. С. 3–7. *(Здобувачем проаналізовано вплив воєнного стану на виробництво продукції рослинництва, уточнено поняття управління витратами)*.

15. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору економіки України в умовах воєнного стану. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2024. № 2 (74). С. 40–45. *(Здобувачем проаналізовано обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в умовах воєнного стану)*.

16. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.**, Мороз М. А. Особливості формування міжнародних економічних відносин в умовах воєнного стану. Сталий розвиток економіки. 2024. № 2 (49). С. 218–222. *(Здобувачем проаналізовано базові концепції міжнародних економічних відносин, підкреслюючи динамічність та залежність від глобальних подій)*.

17. **Вакуленко В. Л.**, Мялковський В. А., Юнтао Л. Шляхи підвищення ефективності управління витратами виробництва продукції рослинництва в умовах воєнного стану. Підприємництво і торгівля. 2024. № 40. С. 14–19. *(Здобувачем проаналізовано запровадження систем інформаційного забезпечення управління витратами, що включає використання спеціалізованих програмних пакетів для автоматизації процесів управлінського обліку та аналізу витрат)*.

18. Кваша С. М., **Вакуленко В. Л.**, Павленко О. М., Юнтао Л. Ретроспективний аналіз споживчого кошика населення та зміни в споживанні продуктів харчування населенням України. Економічний простір. 2024. № 190. С. 330–334. *(Здобувачем запропоновано еволюцію структури споживчого кошика та динаміку споживання основних продуктів харчування населенням України у контексті соціально-економічних змін)*.

19. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.**, Мороз М. А. Особливості диференціації вартості харчування за соціальними групами населення в нинішніх умовах. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2024. № 19. С. 62–68. *(Здобувачем проаналізовано теоретичні основи індикаторів продовольчої безпеки та їх методологію розрахунку, визначено динаміку співвідношення між рівнем витрат різних і протилежних за рівнем доходів соціальних груп)*.

20. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Наукові засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності в контексті міжнародних відносин України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2024. № 61. *(Здобувачем визначено основні особливості зовнішньоекономічної діяльності держави з теоретичної точки зору та актуальний стан зовнішньоекономічної діяльності України під час війни)*.

21. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.**, Мороз М. А. Аналіз доступності запасів зерна у державних ресурсах України як індикатора продовольчої безпеки. Економічний простір. 2024. № 189. С. 344–348. *(Здобувачем проаналізовано динаміку основних показників доступності запасів зерна в державних ресурсах України, що було здійснено на основі наявних статистичних даних)*.

22. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Продовольча незалежність України за окремими товарними групами споживання в умовах сьогодення. Економіка та суспільство. 2024. № 60. *(Здобувачем проаналізовано значення показника продовольчої незалежності України за окремими категоріями продовольчих товарів у попередні роки згідно з дослідженнями українських науковців)*.

23. Кваша С. М., **Вакуленко В. Л.**, Мороз М. А. Забезпечення добової енергетичної цінності раціону людини як індикатора продовольчої безпеки громадян України в умовах воєнного стану. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. № 1 (10). С. 74–79. *(Здобувачем проведено детальний аналіз сучасних тенденцій зміни значень показників добової енергетичної цінності раціону людини в Україні)*.

24. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Стратегічні пріоритети розвитку ЗЕД аграрної галузі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2024. № 51. С. 45–49. *(Здобувачем встановлено основні стратегічні пріоритети зовнішньоекономічної діяльності аграрної галузі України та встановлено їх значення для розвитку сільського господарства в Україні в умовах повномасштабної війни)*.

25. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Державне регулювання розвитку експорту-імпорту в нинішніх умовах воєнного стану. Науковий погляд: економіка та управління. 2024. № 3 (87). С. 17–21. *(Здобувачем проаналізовано загальні особливості державного регулювання експорту та імпорту в Україні до початку повномасштабної війни в цілому та в умовах воєнного стану)*.

26. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Стан виробництва та споживання харчових продуктів в Україні в умовах сьогодення. Економіка та суспільство. 2023. № 58. *(Здобувачем проаналізовано динаміку виробництва окремих видів продукції, а також загальну динаміку за період 2017–2022 рр., охарактеризовано стан виробництва продукції рослинництва та визначено основні чинники впливу)*.

27. **Вакуленко В. Л.**, Мялковський В. А., Сяовей Л. Організація системи інформаційного забезпечення управління витратами сільськогосподарських підприємств. Економіка та суспільство. 2023. № 57. *(Здобувачем проаналізовано особливості та переваги інформатизації у сучасному сільському господарстві, визначено основні проблеми, що перешкоджають впровадженню інформаційних технологій аграрними підприємствами)*.

28. Кваша С. М., **Вакуленко В. Л.** Теоретичні основи продовольчої безпеки в умовах сьогодення. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2023. № 4 (87). С. 419–428. *(Здобувачем аналізовано теоретичні основи продовольчої безпеки та особливості її регулювання згідно з Глобальними цілями ООН, а також визначено їх вплив на забезпечення продовольчої безпеки світу)*.

29. Кваша С. М., **Вакуленко В. Л.** Спільна аграрна політика Європейського Союзу: досвід та перспективи для України. Науковий економічний журнал «Інтелект-XXI». 2023. № 4. С. 9–13. *(Здобувачем проведено аналіз основних особливостей Спільної аграрної політики ЄС, визначено особливості історичного розвитку та етапи її еволюції)*.

30. **Вакуленко В. Л.**, Сметан Д. С. Управління виробничими процесами сільськогосподарських підприємств з використанням блокчейн технологій в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут. 2023. № 27. С. 52–56. *(Здобувачем визначено важливість блокчейн децентралізованої бази даних при зборі інформації під час постачання харчових продуктів, уточнено основні характеристики)*.

31. Кваша С. М., Павленко О. М., **Вакуленко В. Л.** Food Security Areas. Економіка розвитку систем. 2023. № 5 (2). С. 49–53. *(Здобувачем проведено аналіз напрямів забезпечення продовольчої безпеки України, а також особливості державної політики Японії та США у сфері продовольчої безпеки)*.

32. **Вакуленко В. Л.**, Мялковський В. А. Зарубіжний досвід управління витратами сільськогосподарських підприємств в умовах російсько-української війни. Бізнес навігатор. 2022. № 3 (70). С. 38–46. *(Здобувачем проаналізовано систему та функції управління витратами сільськогосподарських підприємств, запропоновано вдосконалену модель процесу управління витратами сільськогосподарських підприємств в умовах російсько-української війни)*.

33. **Вакуленко В. Л.**, Мялковський В. А. Управління змінними витратами аграрного підприємства. Бізнес навігатор. 2022. № 2 (69). С. 72–75. *(Здобувачем обґрунтовано ефективність і доцільність управління підприємством з використанням методу змінних витрат, досліджено поведінку витрат на виробничому підприємстві, проаналізовано прямі витрати сільськогосподарських підприємств)*.

34. Вакуленко В. Л. Шляхи підвищення економічної ефективності інтенсифікації виробництва продукції рослинництва повоєнного часу. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2022. № 24. С. 25–30.

35. Вакуленко В. Л. Інтенсифікація як складова економічної ефективності виробництва зернових культур в умовах повоєнного періоду. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2022. № 4 (37). С. 15–22.

36. Вакуленко В. Л. Інтенсифікація виробництва продукції рослинництва в умовах воєнного стану. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2022. № 2 (35). С. 20–30.

Статті у наукових виданнях інших держав

37. Kvasha S., **Vakulenko V.**, Vyshnivska B. Unmanned aerial vehicle market conditions and it's practical use in the agricultural sector of the economy. Three Seas Economic Journal. 2024. Vol. 5 (2). P. 14–22. *(Здобувачем досліджено переваги та недоліки доставки харчових продуктів за допомогою БПЛА з точки зору економічної ефективності, безпеки під час транспортування та визначено напрями подальших досліджень для підвищення надійності таких систем)*.

38. Kvasha S., **Vakulenko V.** Theory of agricultural market regulation in the context of food security. Economics & Education. 2023. Vol. 8 (4). P. 34–38. *(Здобувачем досліджено теоретичні засади регулювання аграрного ринку в контексті забезпечення продовольчої безпеки на регіональному та глобальному рівнях, проаналізовано особливості функціонування аграрного ринку)*.

39. **Vakulenko V.**, Xiaowei L. Trends in the development of the system of information support for agricultural production in the conditions of guaranteeing food security. International Science Journal of Engineering & Agriculture. 2023. Vol. 2 (6). P. 23–30. *(Здобувачем досліджено сучасні тенденції розвитку системи інформаційного забезпечення сільськогосподарського виробництва в контексті забезпечення продовольчої безпеки)*.

40. Ljudvenko D., Khomovyi S., Tomilova-Yaremchuk N., Khomovyi M., **Vakulenko V.** Management accounting tools transformation for the needs of enterprise managers under martial law in Ukraine. Scientific Journal of Polonia University. 2023. Vol. 59 (4). P. 164–175. *(Здобувачем проаналізовано вплив кризових процесів на економіку, що визначають необхідність адаптації управлінського обліку до нових умов, досліджено трансформацію інструментів управлінського обліку в умовах воєнного стану)*.

41. **Vakulenko V.**, Liu X. Formation of information support system for the management of agricultural enterprises. Economics & Education. 2022. Vol. 7 (3). P. 6–11. *(Здобувачем обґрунтовано підходи до формування системи інформаційного забезпечення управління сільськогосподарськими підприємствами, проаналізовано сучасні виклики аграрного виробництва)*.

42. Nidzelska T., **Vakulenko V.** Methodological Principles of Clustering in Agricultural Sector of Ukraine. Edukacja-Technika-Informatyka. 2018. Vol. 9 (2). P. 213–219. *(Здобувачем визначено теоретичні основи кластеризації, розглянуто перспективи впровадження кластерного підходу в аграрному секторі України з урахуванням міжнародного досвіду та особливостей національної економіки)*.

Статті в інших наукових виданнях

43. **Вакуленко В.**, Сяовей Л. Особливості інформаційно-комунікаційних технологій сільськогосподарських підприємств Китаю. Економічний простір. 2024. Вип. 189. С. 333–336. *(Здобувачем досліджено інформаційно-комунікаційні технології сільськогосподарських підприємств Китаю)*.

44. **Вакуленко В.**, Сяовей Л. Використання системи інформаційного забезпечення в управлінні діяльністю сільськогосподарських підприємств Китаю. Сталий розвиток економіки. 2024. Вип. 1 (48). С. 165–169. *(Здобувачем досліджено використання системи інформаційного забезпечення в управлінні сільськогосподарських підприємств Китаю)*.

45. **Вакуленко В.**, Сяовей Л. Тенденції розвитку інформаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств України та Китаю. Інфраструктура ринку. 2024. Вип. 76. С. 92–96. *(Здобувачем досліджено тенденції розвитку інформаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств України та Китаю)*.

46. **Вакуленко В.**, Сяовей Л., Мялковський В. Розвиток інноваційної інформаційно-комунікаційної системи сільськогосподарського виробництва Китаю та України. Економіка і управління бізнесом. 2023. Вип. 4 (14). С. 69–83. *(Здобувачем досліджено розвиток інновацій інформаційно-комунікаційної системи сільськогосподарського виробництва Китаю та України)*.

47. Братінова М. В., **Вакуленко В. Л.** Особливості зміни вартості земельних ділянок в умовах забезпечення продовольчої безпеки України. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2023. Вип. 4. С. 79–88. *(Здобувачем досліджено особливості зміни вартості земельних ділянок в умовах забезпечення продовольчої безпеки України)*.

48. Вакуленко В. Л. Особливості ринку землі сільськогосподарського призначення в умовах сьогодення. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. Вип. 4. С. 34–41.

49. Вакуленко В. Особливості впливу державної політики на розвиток аграрного сектору економіки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 35–37.

Тези наукових доповідей

50. **Вакуленко В. Л.**, Павленко О. М. Державне регулювання продовольчої безпеки України в умовах сучасних викликів: роль споживчого кошика у формуванні соціально-економічної стабільності. Modern Trends in the Development of Economy, Technology and Industry: I Міжнародна науково-практична конференція, м. Торонто, Канада, 15–17 січня 2025 року: тези доповіді. Торонто, 2025. С. 74–76. *(Здобувачем визначено роль споживчого кошика як інструменту формування соціально-економічної стабільності, проаналізовано зміни у його структурі та вплив на рівень життя населення)*.

51. **Вакуленко В. Л.**, Павленко О. М. Державне регулювання виробництва сільськогосподарської продукції: виклики забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Scientific Innovation: Theoretical Insights and Practical Impacts: I Міжнародна науково-практична конференція, м. Неаполь, Італія, 13–15 січня 2025 року: тези доповіді. Неаполь, 2025. С. 29–32. *(Здобувачем проведено аналіз впливу воєнних дій на логістичні ланцюги сільськогосподарського виробництва, визначено необхідність адаптації аграрної політики до нових викликів)*.

52. **Вакуленко В. Л.**, Сметан Д. С., Лю С. Управління логістичними процесами у сільськогосподарських підприємствах при застосуванні цифрових технологій в умовах воєнного стану. Підприємницька, торговельна, біржова діяльність: тенденції, проблеми та перспективи розвитку: VI Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 10–11 січня 2025 року: тези доповіді. Київ, 2025. С. 78–83. *(Здобувачем проведено аналіз особливостей застосування цифрових технологій в управлінні сільськогосподарських підприємств під час воєнного стану)*.

53. **Вакуленко В. Л.**, Сметан Д. С., Мялковський В. А., Лю С. Кібербезпека цифрових систем сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану: ризики та заходи їх мінімізації. Global trends in the development of information technology and science: I Міжнародна науково-практична конференція, м. Стокгольм, Швеція, 08–10 січня 2025 року: тези доповіді. Стокгольм, 2025. С. 109–111. *(Здобувачем проведено аналіз цифрових систем в управлінні сільськогосподарськими підприємствами)*.

54. **Вакуленко В.**, Лю С. Адаптація стратегій управління сільськогосподарських підприємств в епоху штучного інтелекту: проблеми та перспективи симбіозу. The Role of Science and Technology in Solving Global Problems of Humanity: LIII Міжнародна науково-практична конференція, м. Відень, Австрія, 25–27 грудня 2024: тези доповіді. Відень. 2024.

С. 146–149. *(Здобувачем проведено аналіз проблем та перспектив управління сільськогосподарських підприємств при застосуванні штучного інтелекту)*.

55. Вакуленко В. Л. Роль України у забезпеченні продовольчої стабільності: концептуальні підходи та методи аналізу. Innovative Solutions in Science: Balancing Theory and Practice: II Міжнародна науково-практична конференція, м. Сан-Франциско, США, 23–25 грудня 2024 року: тези доповіді. Сан-Франциско, 2024. С. 66–69.

56. Вакуленко В. Л. Інтенсифікація виробництва продукції рослинництва, як основа забезпечення продовольчої безпеки в умовах сьогодення. Scientific Research in the Age of Virtual Reality: Exploring New Frontiers: LII Міжнародна науково-практична конференція, м. Монреаль, Канада, 18–20 грудня 2024 року: тези доповіді. Монреаль, 2024. С. 72–75.

57. Вакуленко В. Л. Саморегулювання продовольчого ринку України в умовах воєнного стану. Innovative education: problems and prospects of scientific research: L Міжнародна науково-практична конференція, м. Штутгарт, Німеччина, 04–06 грудня 2024 року: тези доповіді. Штутгарт, 2024. С. 59–62.

58. **Вакуленко В. Л.**, Сметан Д. С. Зарубіжний досвід управління виробничими процесами сільськогосподарських підприємств з використанням цифрових інноваційних технологій. Innovative education: problems and prospects of scientific research: L Міжнародна науково-практична конференція, м. Штутгарт, Німеччина, 04–06 грудня 2024 року: тези доповіді. Штутгарт, 2024. С. 187–191. *(Здобувачем проведено аналіз особливостей використання цифрових інноваційних технологій під час управління виробничими процесами сільськогосподарських підприємств)*.

59. **Вакуленко В. Л.**, Сметан Д С. Особливості впровадження цифрових інноваційних технологій в управлінні виробничими процесами сільськогосподарських підприємств України в умовах воєнного стану. Актуальні питання теорії та практики менеджменту в умовах сучасних викликів: IV Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих учених, м. Київ, 1 листопада 2024 року: тези доповіді. Київ, 2024. С. 82–85. *(Здобувачем проведено аналіз особливостей впровадження цифрових технологій в аграрний сектор України в умовах воєнного стану)*.

60. Khomovyi S., Tomilova-Yaremchuk N., Gavrik O., Khomovyi M., **Vakulenko V.** Organization of accounting and auditing of farming activities. European scientific congress: 11th International scientific and practical conference, м. Мадрид, Іспанія, 27–29 листопада 2023 року: тези доповіді. Мадрид, 2023. P. 511–516. *(Здобувачем проведено оцінку управлінського обліку сільськогосподарських підприємств України в умовах повномасштабної війни)*.

61. Братінова М. В., **Вакуленко В. Л.** Особливості розвитку земельного ринку та його вплив на продовольчу безпеку. Формування сталого землекористування: проблеми та перспективи: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16–17 листопада 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 130–133. *(Здобувачем проведено аналіз впливу розвитку земельного ринку на продовольчу безпеку України)*.

62. **Вакуленко В. Л.**, Сметан Д. С. Управління виробничими процесами сільськогосподарських підприємств з використанням блокчейн технологій в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Формування сталого землекористування: проблеми та перспективи: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16–17 листопада 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 271–273. *(Здобувачем проведено аналіз управління виробничими процесами сільськогосподарських підприємств з використанням цифрових технологій з метою забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану)*.

63. **Вакуленко В. Л.**, Мялковський В. А. Управління витратами виробництва сільськогосподарської продукції в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Формування сталого землекористування: проблеми та перспективи: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16–17 листопада 2023 року: тези доповіді. Київ, 2023. С. 273–274. *(Здобувачем проведено аналіз систем управління сільськогосподарських підприємств України з метою забезпечення продовольчої безпеки)*.

АНОТАЦІЯ

Вакуленко В. Л. Регулювання аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за науковою спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2026.

Дисертацію присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню та розробленню практичних рекомендацій щодо регулювання аграрного ринку України з метою забезпечення продовольчої безпеки України в умовах сучасних економічних та геополітичних викликів.

У роботі досліджено еволюцію наукових підходів щодо регулювання аграрних ринків: починаючи від ранніх концепцій державного втручання до сучасних інтегрованих моделей, що поєднують ринкові механізми з цілеспрямованою аграрною політикою. Автором проаналізовано внесок класичних і сучасних економічних шкіл, зокрема ідей Адам Сміт, Джон Мейнард Кейнс, Мілтон Фрідмен, у формування інструментарію державного впливу на аграрний сектор. Встановлено, що сучасна модель регулювання аграрного ринку базується на інтеграції економічних, правових, організаційних та інституційних механізмів із пріоритетом непрямих фінансово-економічних інструментів.

Особливу увагу приділено теоретичному осмисленню регулюванню аграрного ринку як багаторівневої соціально-економічної системи, що забезпечує відтворювальну цілісність галузі та задоволення суспільних потреб у продовольстві. Запропоновано визначення «продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Показано, що ефективне функціонування аграрного ринку залежить від платоспроможного попиту, взаємодії попиту та пропозиції, ринкової рівноваги та розвитку інфраструктури, а також від наявності комплексного державного регулювання, яке враховує зовнішні виклики (зокрема воєнний стан) та глобальні економічні трансформації. Розроблено нову парадигму продовольчої безпеки, яка ґрунтується на принципах самозабезпечення, імпортозаміщення, стратегічного резервування, логістичної адаптивності, кластеризації, цифрового моніторингу та комплексного управління ресурсами, що дозволяє мінімізувати ризики і забезпечити економічну доступність продовольства.

Проведено порівняльний аналіз міжнародних і національних методик оцінювання продовольчої безпеки та визначено обмеженість вітчизняної системи індикаторів, яка зосереджується переважно на наявності продовольства та стратегічних запасах. Запропоновано вдосконалити методологію оцінки за рахунок інтеграції економічних, соціальних, екологічних та інституційних параметрів, а також введення нового індикатора стійкості органічного аграрного виробництва.

Проведено аналіз стану аграрного сектору України у 2017–2025 рр., встановлено тенденції скорочення посівних площ, а також трансформації логістичних маршрутів експорту. Встановлено, що криза логістики, дефіцит складських потужностей та зростання витрат на доставку вантажів вимагають оптимізації інфраструктури, вдосконалення управління транспортними маршрутами, створення нових експортних коридорів і адаптації фінансових механізмів між учасниками ринку для забезпечення продовольчої безпеки. Виявлено, що забезпечення стабільності та конкурентоспроможності аграрного сектору потребує диверсифікації виробництва, розвитку інфраструктури, модернізації об’єктів зберігання і переробки продукції, а також стратегічної координації між державою та приватним сектором для підтримки ефективного функціонування ланцюга «виробництво – перероблення – зберігання – постачання».

Доведено наявність дисбалансу між темпами зростання цін на продовольство та доходами населення, що створює ризики економічної недоступності продуктів харчування та підкреслює необхідність комплексного державного регулювання. У період воєнного стану (починаючи з березня 2022 р. по квітень 2025 р.) індекс інфляції в Україні зріс на 43,5 %, що суттєво знизило купівельну спроможність населення та підвищило вартість

продовольчого кошика понад затверджений прожитковий мінімум. Виявлено, що система формування споживчого кошика не оновлювалася з 2016 р., що призводить до неточності оцінки добробуту та економічної доступності продуктів. Рівень раціональної добової норми споживання складає 2920 ккал, що значно нижче показників Польщі, Німеччини та США. Аналіз продовольчих резервів і індикаторів доступу до харчових ресурсів свідчить про наявність часткової стабільності забезпечення, проте підкреслює потребу в удосконаленні законодавчих і соціальних механізмів підтримки населення, особливо вразливих груп у воєнний період.

Встановлено, що Спільна аграрна політика ЄС спрямована на розвиток аграрного сектору, зміцнення продовольчої безпеки та сталий розвиток сільських територій, поєднуючи організацію спільних ринків та підтримку розвитку сільських громад. Стратегії «Green Deal» та «Від ферми до виделки» визначають екологічні пріоритети, зокрема розвиток органічного землеробства, біорізноманіття та зменшення використання хімічних засобів, сприяючи екологічно збалансованому економічному розвитку. Визначено, що Україна має значний потенціал для органічного виробництва, проте війна та недосконалість державної підтримки стримують його реалізацію. Ключові напрями розвитку включають розширення площ органічних земель, модернізацію технологій виробництва та експорту, формування інфраструктури для сталого розвитку та підтримку молодих і малих фермерських господарств. Гнучкі механізми фінансової підтримки, запроваджені в країнах ЄС, сприяють рівномірному розподілу ресурсів, економічній стабільності сільських територій і зміцненню продовольчої безпеки.

Особливу увагу в дисертації приділено удосконаленню санітарного та фітосанітарного контролю, зокрема через впровадження мобільних лабораторій, які дозволять оперативно перевіряти безпечність харчових продуктів, виявляти потенційні загрози для здоров’я населення та своєчасно реагувати на надзвичайні ситуації, особливо в регіонах, постраждалих від бойових дій або на деокупованих територіях. Впровадження мобільного контролю формує комплексну систему моніторингу харчових запасів, їхньої якості та відповідності нормативним вимогам. Такий підхід не лише забезпечує оперативність реагування на непередбачувані загрози, а й системно підвищує стабільність продовольчого забезпечення, дозволяючи державі та громадам підтримувати безперервне постачання продуктів у кризових регіонах та зміцнювати загальну продовольчу безпеку країни.

Для прогнозування розвитку аграрного сектору побудовано економіко-математичні моделі, що демонструють залежність обсягів виробництва окремих культур від врожайності та площ посівів, а також визначають обмежений вплив капітальних інвестицій у короткостроковій перспективі. Розроблено сценарії розвитку до 2030 р., які передбачають поступове відновлення виробничого потенціалу за умов розмінування територій, модернізації виробництва та залучення інвестицій.

Удосконалення методичних підходів до регулювання доступності населення до харчових продуктів та саморегулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану забезпечує стабільність продовольчого забезпечення та стійкість громад. Встановлено, що ефективне поєднання державної підтримки, адаптації виробництва, управління запасами та місцевих продовольчих резервів дозволяє швидко реагувати на надзвичайні ситуації, зменшувати ризики, підтримувати ринкову рівновагу і забезпечувати довгострокову продовольчу безпеку.

Практичне значення дисертації полягає у створенні науково обґрунтованих механізмів державного регулювання, які забезпечують стабільність, конкурентоспроможність та стійкість агропродовольчої системи України, а також підвищення продовольчої безпеки шляхом інтеграції економічних, правових, організаційних та соціальних інструментів у державну політику. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування, агропромисловими підприємствами та науковими установами для планування та реалізації ефективних заходів щодо регулювання аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки України у воєнний та післявоєнний періоди.

Ключові слова: регулювання, аграрний ринок, продовольча безпека, воєнний стан, саморегулювання, державне регулювання, фізична доступність, економічна доступність харчових продуктів, продовольчі резерви, інфляція, логістика, органічне виробництво, цифрові технології, стратегічне резервування, кластерний розвиток, інвестиції в агросектор, сталий розвиток, Спільна аграрна політика, продовольчий кошик, індекс продовольчої безпеки, санітарно-фітосанітарний контроль, прогнозування, моделювання виробництва, експорт зернових культур, диверсифікація виробництва, аграрна політика, законодавство України, виробництво сільськогосподарської продукції, ланцюги постачання.

ANNOTATION

Vakulenko V. L. Regulation of the Agrarian Market in the Context of Ensuring Ukraine's Food Security. Qualification research work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 «Economics and Management of the National Economy». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2026.

This dissertation is devoted to the theoretical and methodological foundations, as well as the development of practical recommendations, for regulating Ukraine's agrarian market to ensure national food security amid contemporary economic and geopolitical challenges.

The study examines the evolution of scientific approaches to agrarian market regulation, from early concepts of state intervention to modern integrated models that combine market mechanisms with targeted agricultural policy. The author analyzes the contributions of classical and contemporary economic schools, including the ideas of Adam Smith, John Maynard Keynes, and Milton Friedman, in shaping the toolkit for state influence on the agrarian sector. It is established that the contemporary model of agrarian market regulation relies on the integration of economic, legal, organizational, and institutional mechanisms, with a particular emphasis on indirect financial and economic instruments.

Special attention is given to conceptualizing agrarian market regulation as a multi-level socio-economic system that ensures the reproductive integrity of the sector and meets societal food needs. A definition of «food security under martial law» is proposed. The study demonstrates that the effective functioning of the agrarian market depends on solvent demand, the interaction of supply and demand, market equilibrium, infrastructure development, and comprehensive state regulation that accounts for external challenges – including martial law – and global economic transformations. A new paradigm of food security is developed, based on the principles of self-sufficiency, import substitution, strategic reserves, logistical adaptability, clustering, digital monitoring, and integrated resource management, which collectively minimize risks and ensure the economic accessibility of food. A comparative analysis of international and national food security assessment methodologies reveals the limitations of Ukraine's domestic indicator system, which primarily focuses on food availability and strategic reserves. The dissertation proposes an enhanced methodology integrating economic, social, environmental, and institutional parameters, including a novel indicator: the sustainability of organic agricultural production.

The dissertation analyzes the Ukrainian agrarian sector in 2017–2025, identifying trends in reduced sown areas and transformations in export logistics. It establishes that the logistics crisis, storage shortages, and rising transportation costs necessitate infrastructure optimization, improved transport management, creation of new export corridors, and adaptation of financial mechanisms among market participants to ensure food security. Ensuring the stability and competitiveness of the agrarian sector requires production diversification, infrastructure development, modernization of storage and processing facilities, and strategic coordination between the state and private sector to maintain an effective «production – processing – storage – supply» chain.

The research confirms a significant imbalance between food price growth and household incomes, posing risks of economic inaccessibility and emphasizing the need for comprehensive state regulation. During martial law (March 2022 – April 2025), Ukraine's inflation index increased by 43.5 %, sharply reducing purchasing power and raising the cost of the food basket above

the approved subsistence minimum. The consumer basket had not been updated since 2016, causing inaccuracies in assessing welfare and food affordability. The rational daily caloric intake is 2,920 kcal, significantly below that of Poland, Germany, and the USA. Analysis of food reserves and accessibility indicators highlights partial stability, while stressing the need for improved legislative and social support, especially for vulnerable populations during wartime.

It has been established that the European Union's Common Agricultural Policy is aimed at fostering the development of the agricultural sector, strengthening food security, and promoting the sustainable development of rural areas by combining the organization of common markets with support for rural community development. The «Green Deal» and «Farm to Fork» strategies define ecological priorities, including the promotion of organic farming, biodiversity conservation, and the reduction of chemical inputs, thereby contributing to ecologically balanced economic growth. It has been determined that Ukraine possesses significant potential for organic production; however, ongoing armed conflict and the inadequacy of state support mechanisms hinder its full realization. Key development directions include the expansion of organic land areas, modernization of production and export technologies, establishment of infrastructure for sustainable development, and support for young and small-scale farmers. Flexible financial support mechanisms implemented in EU countries facilitate equitable resource distribution, enhance economic stability in rural territories, and reinforce food security.

Particular attention in the dissertation is given to improving sanitary and phytosanitary control, notably through the deployment of mobile laboratories capable of rapidly assessing the safety of food products, identifying potential health risks, and enabling timely responses to emergencies, especially in conflict-affected or recently de-occupied areas. The implementation of mobile control establishes an integrated monitoring system for food reserves, their quality, and compliance with regulatory standards. This approach not only ensures prompt response to unforeseen threats but also systematically enhances the stability of food supply, allowing the state and communities to maintain continuous provisioning in crisis regions and strengthen the overall food security of the country.

For forecasting the development of the agricultural sector, econometric and mathematical models have been constructed, demonstrating the dependence of production volumes of individual crops on yield and sown area, while also identifying the limited impact of capital investments in the short term. Development scenarios up to 2030 have been elaborated, projecting the gradual restoration of production potential under conditions of demining, modernization of production, and attraction of investment. Enhancing methodological approaches to regulating population access to food and the self-regulation of the agricultural market under martial law ensures the stability of food supply and the resilience of communities. It has been established that an effective combination of state support, production adaptation, inventory management, and local food reserves enables rapid response to emergencies, mitigates risks, maintains market equilibrium, and ensures long-term food security.

The practical significance of this dissertation lies in proposing scientifically grounded mechanisms of state regulation that ensure the stability, competitiveness, and resilience of Ukraine's agri-food system, while enhancing food security through the integration of economic, legal, organizational, and social instruments into state policy. The results are applicable for state authorities, local governments, agro-industrial enterprises, and research institutions to plan and implement effective measures for regulating the agrarian sector and ensuring food security during and after wartime.

Key words: regulation, agrarian market, food security, martial law, self-regulation, state regulation, physical accessibility, economic accessibility of food, food reserves, inflation, logistics, organic production, digital technologies, strategic reserves, cluster development, agrarian sector investment, sustainable development, Common Agricultural Policy, food basket, food security index, sanitary and phytosanitary control, forecasting, production modeling, grain export, production diversification, agrarian policy, Ukrainian legislation, agricultural production, supply chains.